

Друга фундація
Айзек Азімов

Фундація #3

Загадкова, незнана Друга Фундація – мета пошуків мешканців Галактики. Без потаємної держави мутант Мул не може завершити свою омріяну місію – підкорення Всесвіту. Генерал Прітчер, якого Мул використовує для своїх потреб, зазнає невдач одна за одною, і мутант розуміє: треба шукати допомоги. Наразі пошуки ґрунтуються тільки на словах-орієнтирах психоісторика Гарі Селдона, який вказав напрямом: «на іншому кінці Галактики – на краю зірок»...

Айзек Азімов

Друга Фундація

Пам'яті Джона В. Кемпбелла-молодшого

(1910 ? 1971)

Пролог

Перша Галактична Імперія проіснувала десятки тисяч років. Під її централізованою владою – іноді тиранічною, іноді доброзичливою, але завжди організованою – перебували всі планети Галактики. Люди забули, що може існувати якась інша форма суспільного ладу.

Усі, крім Гарі Селдона.

Гарі Селдон був останнім великим науковцем Першої Імперії. Саме він забезпечив усебічний розвиток психоісторії як квінтесенції соціології, як науки про людську поведінку, що оперує математичними формулами.

Поведінка окремої людини непередбачувана, вважав Селдон, але реакції людських груп піддаються статистичній обробці. Що більші групи кількісно, то більшій точності можна досягти. А обсяг людських мас, з якими працював Селдон, дорівнював населенню всієї Галактики, якого в той час налічувалося квінтильйони.

Саме Селдон зауважив, у супереч здоровому глузду та загальній думці, що блискачча Імперія, яка видавалася непорушною, перебуває у стані не виправданого занепаду та розпаду. Він передбачив (а якщо правильніше – розв'язав свої рівняння та витлумачив їхні значення), що Галактика, полишена сама на себе, пройде період страждань та анархії, який триватиме тридцять тисяч років, аж поки знову не постане об'єднаний уряд.

Він замислив виправити ситуацію, щоби спрямувати динаміку подій у таке русло, за якого мир та цивілізація будуть відновлені впродовж одного тисячоліття. З цією метою Селдон завбачливо заснував дві колонії науковців, назвавши їх Фундаціями і зумисно розташувавши «на протилежних кінцях Галактики». Одна Фундація діяла абсолютно відкрито, натомість функціонування іншої, Другої, було таємницею за сімома замками.

У книгах «Фундація» і «Фундація та Імперія» йшлося про історію Першої Фундації впродовж перших трьохсот років її існування. Перша Фундація зародилася з маленької спільноти енциклопедистів, загубленої на задвірку Галактики. Періодично ця спільнота стикалася з кризами, в яких змінні фактори людських стосунків і тогочасних соціально-економічних течій обмежували її діяльність. Відтак свобода дій Першої Фундації звужувалася до поступу в одному єдино правильному напрямку, і коли вона знаходила цей напрямок, тоді перед нею відкривався новий горизонт розвитку. Все це було заплановано Гарі Селдоном у ті незапам'ятні часи, коли він був іще живий.

Спираючись на високорозвинену науку, Перша Фундація взяла під контроль навколишні варварські планети. Зіткнувшись із отаманами-анархістами, котрі відокремилися від умирущої Імперії, вона розгромила їх. Відтак така сама доля судилася й останньому сильному імператору із його останнім сильним генералом, переможеними вже на руїнах самої Імперії.

Потім Фундація зіткнулася із тим, чого не міг передбачити Гарі Селдон – із нездоланною силою однієї людської істоти, мутанта. Ця істота на ім'я Мул мала вроджену здатність впливати на емоції людей і їхню розумову діяльність. Затяті противники Мула стали його відданими слугами. Війська не могли битися проти нього. Перед його силою Перша Фундація впала, і схеми Селдона були частково зруйновані.

Але залишалася загадкова Друга Фундація, яку шукали всі. Мулу вона була потрібна, щоби завершити підкорення Галактики. Ті, хто був відданий Першій Фундації, шукали її зовсім з іншої причини. Але де ж вона могла бути? Цього ніхто не знав.

Перед вами історія пошуків Другої Фундації!

Частина I

Пошукова експедиція Мула

МУЛ. Після падіння Першої Фундації сформувалися структурні аспекти режиму Мула. Коли Перша Галактична Імперія остаточно розпалася, він був єдиним, хто міг написати нову історію об'єднаного космосу, воістину імперського за своїми масштабами. Попередня торгова імперія Фундації, незважаючи на незриму підтримку психоісторичних пророцтв, була різношерстою і слабо пов'язаною між собою. Вона не витримувала жодного порівняння з жорстко контрольованим Союзом світів під орудою Мула, особливо в епоху так званого Пошуку...

Галактична енциклопедія[1 – Усі цитати з «Галактичної Енциклопедії» взяті з її 116-го видання, опублікованого 1020 р. е. ф. «Encyclopedia Galactica Publishing Co», видавництвом «Terminus», із дозволу видавців. (Прим. авт.)]

1. Двое чоловіків і Мул

Енциклопедія повідомляє про Мула та його Імперію набагато більше, ніж наведено у цій цитаті, але майже вся ця інформація не має безпосереднього стосунку до нашої теми і є занадто сухою, щоб ми могли нею скористатися у своїх цілях. Стаття головно стосується економічних умов, що призвели до появи Першого Громадянина Союзу – таким був офіційний титул Мула – і подальших економічних наслідків його вивіщення.

Якщо автор згадуваної статті і був колись дещо здивований тією колосальною швидкістю, з якою Мул піднявся з нуля до владаря величезного обширу, він це приховує. Якщо ж його здивувало також раптове припинення Мулом експансії на користь консолідації завойованої території, що тривала п'ять років, то він теж приховує цей факт.

Тому ми відмовимося від Енциклопедії і продовжимо йти своїм шляхом із власним трактуванням історії так званого Великого Безцарів'я – між Першою та Другою Галактичними Імперіями – наприкінці цього п'ятирічного періоду консолідації.

Із політичного погляду, в Союзі панує спокій. З економічного – заможність. Небагато знайшлося б охочих обміняти мир під міцною владою Мула на хаос, який передував його правлінню. У світах, що за п'ять років до того запізнали Фундацію, міг витати ностальгійний жаль, але не більше від того. Лідери Фундації були або мертві, а отже, ні до чого не придатні, або навернені, а отже, корисні для Мула.

І найкориснішим із-поміж навернених був Ген Прітчер, який на той час мав чин генерал-лейтенанта.

За часів Фундації Ген Прітчер був членом підпільної Демократичної опозиції, а заодно і її капітаном. Коли Фундація здалася Мулові без бою, Прітчер боровся з Мулом. Боровся, доки не був навернений.

Це навернення не слід вважати звичайним, здійсненим під тиском вищих обставин і раціональних міркувань. Ген Прітчер достатньо добре це розумів. Він був змінений, тому що Мул був мутантом із такими талантами, які дозволяли йому впливати на психіку звичайних людей, щоби згодом використовувати її для своїх потреб. Однак це цілком влаштовувало Прітчера. На його думку, так і мало бути. Повне задоволення наверненням було одним з основних його симптомів, утім, Гена Прітчера це вже навіть не цікавило.

І тепер, повертаючись зі своєї п'ятої важливої експедиції у безкрайні обшири Галактики за межами Союзу, ветеран-астронавт і розвідник відчував, як від самої лише думки, що зараз він побачить Першого Громадянина, його охоплює наївна радість. Його суворе обличчя, немовби витесане з одного шматка темного дерева, не виказувало жодних емоцій. Але Мул і не потребував цього, позаяк міг бачити емоції всередині людини, навіть найслабші – так само, як звичайна людина бачить рух брови співрозмовника.

Прітчер залишив свій аеромобіль у старому намісницькому ангарі і зайшов на територію палацу пішки – як це було заведено. Він пройшов одну милю по німотному і порожньому шосе, що стрілою мчало вперед. Прітчер знав, що на

всій території палацу, яка займала не одну квадратну милю, не було жодного охоронця, жодного солдата, жодної озброєної людини.

Мул не потребував захисту.

Він сам для себе був найкращим, усемогутнім захисником. У вухах Прітчера лише тихо відлунювали його ж кроки, коли нараз перед його зором постали блискучі, неймовірно легкі та міцні палацові стіни, які жакливо здіймалися вгору зухвалими, гіперболічними, майже патетичними арками, що було характерно для архітектури пізньої Імперії.

У цьому палаці жив один-єдиний чоловік, від нелюдських розумових властивостей якого залежали нова аристократія і вся структура Союзу.

При наближенні генерала величезні гладкі двері широко відчинилися, і він зайшов усередину. Ступив на широкий рухомий пандус і, піднявшись ним угору, зайшов у безшумний ліфт, щоби через якусь мить опинитися перед маленькими непримітними дверима. Це був вхід до особистого помешкання Мула, що розташовувалося в одному з найблискупіших палацових шпилів.

Двері відчинилися...

Бейл Ченніс був молодим і не наверненим. Простіше кажучи, його емоційна структура ще не була відкоригована Мулом. Вона залишилася точнісінько такою, як її сформували спадковість та подальші впливи оточення. І його це теж задовольняло.

У свої неповні тридцять Бейл Ченніс здобув надзвичайну популярність у столиці. Він був уродливий і кмітливий, а відтак мав успіх у суспільстві. Він був розумний і стриманий, а відтак мав успіх у Мула. І всі згадані успіхи його цілком задовольняли.

А тепер Мул уперше викликав його на особисту аудієнцію.

Ноги несли Бейла Ченніса довгим, блискучим шосе, що вело до палацових шпилів із губчастого алюмінію, які колись були резиденцією намісника Калгана, який владарював від імені старих імператорів, потім – резиденцією незалежних князів Калгана, які панували від свого імені; а зараз – резиденцією Першого Громадянина Союзу, який правив власною імперією. Ченніс тихо наспівував собі під ніс. Він знав, чому його викликали. Авжеж через Другу Фундацію! Через цю всеосяжну примару, сама лише думка про яку відштовхнула Мула від його політики безмежного розширення до статичної обачності. Офіційно цю політику називали «консолідацією».

Тепер розповзлися чутки – чутки ніколи не зупиниш – мовляв, Мул ось-ось знову почне наступ. Мул виявив, де розташована Друга Фундація, і завдасть удару. Мул домовився з Другою Фундацією і розділив Галактику. Мул вирішив, що Другої Фундації не існує, і тепер захопить усю Галактику.

Безглуздо перелічувати всі ці суди-пересуди, що множилися у приймальнях. Вони поширювалися вже не вперше, але нині, здавалося, мали під собою більше підґрунтя, тож чи не тому всі вільні та нестримні душі, які розквітли в умовах війни, військових авантур і політичного хаосу і зів'яли у часи стабільності та застійного миру, тепер тішилися як могли.

Бейл Ченніс був одним із таких людей. Він не боявся таємничої Другої Фундації. Ба більше, він не боявся й Мула – і хизувався цим. Можливо, дехто з тих, хто несхвально ставився до такого молодого скоробагачка,

похмуро чекав на момент розплати із цим веселим ловеласом, який відверто насміхався із зовнішності Мула та його схимницького життя. Ніхто не зважився приєднатися до Бейла, і лише одиниці сміялися разом із ним. Проте коли з ним нічого не трапилося, то його репутація лише зміцнилася. Ченніс мугикав якусь мелодійку, підбираючи до неї перші-ліпші слова. Вийшла така собі нісенітниця із повторюваним приспівом: «Друга Фундація призведе до руйнації».

Він був у палаці.

Величезні гладкі двері широко відчинилися при наближенні, і Бейл Ченніс зайшов усередину. Ступив на широкий рухомий пандус і, піднявшись ним угору, зайшов у безшумний ліфт, щоби через якусь мить опинитися перед маленькими непримітними дверима. Це був вхід до особистого помешкання Мула, що розташовувалося в одному з найблискупіших палацових шпилів.

Двері відчинилися...

Чоловік, у якого не було іншого імені, окрім як Мул, й іншого титулу, окрім як Перший Громадянин, дивився крізь односторонньо прозору стіну на світле та величне місто, що пишалося на обрії. Із наближенням сутінок на небі почали з'являтися зірки, багато зірок, і всі вони були йому вірними.

Ця думка викликала в нього гірку усмішку. Вірність особі, яку мало хто бачив.

Він, Мул, був не тією людиною, на яку можна було би глянути без насміху. Його тіло, що важило майже сто двадцять фунтів, розтягнулося у довжину на п'ять футів і вісім дюймів. Його костисті, схожі на прuti кінцівки огидно і недоладно стирчали з худючого тулуба, а вузьке обличчя губилося за м'язистим носом, що відстовбурчувався дюймів на три.

У загальну картину того фарсу, яким був Мул, не вписувалися лише очі. В їхньому лагідному погляді – дивному як для найвеличнішого завойовника Галактики – проглядався невсипущий смуток.

У цьому місті можна було знайти будь-які розваги, що їх тільки може надати столиця розкішного світу. Він міг би заснувати свою столицю на Фундації, найсильнішому з-поміж переможених ним ворогів, проте вона розташовувалася далеко – аж на самому краєчку Галактики. Калган, що перебував ближче до центру і віддавна зажив слави місця розваг аристократії, підходив йому краще – зі стратегічного погляду.

Але до традиційних столичних веселощів, підсилених нечуваним розквітом, йому було байдуже.

Мула боялися, йому корилися і, можливо, навіть поважали – з пристойної відстані. Але хто міг дивитися на нього без зневаги? Тільки ті, кого він навернув. Однак чого варта була їхня штучна вірність? Їй бракувало ширості. Він міг би запровадити титули, створити якісь складні ритуали поклоніння, але це також нічого не змінило б. Краще – або, принаймні, не гірше – просто бути Першим Громадянином і ховатися.

У його душі раптом спалахнув протест – сильний і жорстокий. Жодна частина Галактики не повинна чинити йому перешкод. П'ять років він чаївся тут, на Калгані, через вічну, туманну загрозу, що линула до нього з глибин космосу – невидиму, нечувану і невідому Другу Фундацію. Йому було тридцять два. Він ще не старий, але вже відчувається таким. Його тіло, попри всі розумові здібності мутанта, – фізично хирляве.

Усі зірки! Усі до одної, які він бачить – і кожна, яку він не може бачити... всі вони мусять належати йому!

Він помститься всім. Людству, до якого не належав. Галактиці, якій не пасував.

Над головою холодним світлом замерехтів сигнальний вогник. Мул стежив за пересуванням людини, яка увійшла в палац, і водночас його мутантні здібності ніби посилюлися у цих просякнутих самотністю сутінках – він відчув потік чужих емоцій, що торкалися його мозку.

Він завиграшки впізнав гостя. Це був Прітчер.

Капітан Прітчер із колишньої Фундації. Капітан Прітчер, якого ігнорували й уникали бюрократи з цього занепадницького уряду. Капітан Прітчер, дрібну шпигунську діяльність якого він звів нанівець – і підняв його з багна. Капітан Прітчер, якого він спочатку зробив своїм полковником, а потім – і генералом, розширивши сферу його впливу до галактичного масштабу.

Теперішній генерал Прітчер, колись незламний бунтівник, був цілковито лояльний. І все ж він був лояльний не через отримані вигоди, і не з почуття вдячності, і не з поштивості – а лише завдяки штучному наверненню.

Мул чудово знав, що цей міцний і незмінний поверхневий шар відданості та любові, який на свій лад фарбував кожен емоційний порив Гена Прітчера – це той шар, який він сам прищепив п'ять років тому. Десь глибоко під ним причаївся справжній Ген Прітчер – упертий, нетерпимий до влади, пройнятий ідеалізмом – але навіть він сам уже заледве міг його виявити. За спиною Мула відчинилися двері, і він повернувся. Прозора стіна потемніла, а багрянець надвечірнього сонця поступився місцем яскравому атомному освітленню.

Ген Прітчер зайняв призначене йому місце. На приватних аудієнціях у Мула не потрібно було вклонятися, колінкувати чи проявляти інші знаки пошани. Мул був просто Першим Громадянином. До нього зверталися «сер». У його присутності можна було сидіти, а за необхідності – навіть повернутися спиною.

Для Гена Прітчера все це свідчило про справжню владність цієї людини. І він цим утішався.

Мул сказав:

– Учора я отримав ваш останній звіт. Зізнаюся, Прітчере, що він мене трохи пригнічує.

Генерал насупив брови.

– Так, я уявляю – але інших висновків, яких я міг би дійти, і бути не могло. Ніякої Другої Фундації просто не існує, сер.

Мул замислився і повільно похитав головою, як він робив це вже багато разів.

– Є докази Еблінга Міса. Від них нікуди не дінешся. Знову за старе, подумав Прітчер, і сказав напростець:

– Міс, можливо, і був найкращим психологом Фундації, але в порівнянні з Гарі Селдоном він немовля. Коли він досліджував праці Селдона, то перебував під штучною стимуляцією, яку здійснювали ви за допомогою мозкового контролю. Можливо, ви підштовхнули його занадто далеко. Він міг помилитися. Сер, він мусив помилитися.

Мул зітхнув, і його похмуре обличчя на тонкій шиї хитнулося вперед.

– Якби ж він прожив іще хоч хвилину. Він саме збирався сказати мені, де розташована Друга Фундація. Кажу тобі, він знав. Мені не потрібно було вагатися. І не потрібно було стільки вичікувати. І без того втрачено купу часу. Змарновано цілих п'ять років!

Прітччер не міг осуджувати свого правителя за цей прояв слабкості, позаяк його контрольована психіка забороняла йому подібні дії. Натомість він занепокоєно сказав:

– Але яке може бути альтернативне пояснення, сер? Я п'ять разів вирушав на пошуки. Ви власноруч складали маршрути. Я не оминув жодного астероїда. Це ж діялося триста років тому, ще за часів старої Імперії, коли Гарі Селдон нібито заснував дві Фундації, які мали стати ядром нової Імперії, замінивши стару. Через сто років після Селдона перша Фундація – та, яку ми настільки добре знаємо – була вже відома по всій Периферії. Через сто п'ятдесят років після Селдона – під час останньої битви зі старою Імперією – про неї знали в усій Галактиці. А нині минуло вже триста років – і де ж ота загадкова Друга Фундація? Ні на одному витку Галактики про неї ні чутки не чувати.

– Еблінг Міс казав, що вони тримають своє існування в таємниці. Лише таємність може перетворити їхню слабкість на силу.

– Настільки глибока таємність може означати й те, що їх узагалі не існує.

Мул пильно та недовіжливо глянув на нього.

– Ні. Вона точно існує. – Він підняв кістлявий палець. – Ми трохи змінимо тактику.

Прітччер насупився.

– Ви плануєте полетіти особисто? Я вам не радив би.

– Ні, звичайно, ні. Тобі доведеться полетіти знову – востаннє. Але разом з іншою людиною.

Запала тиша, відтак Прітччер із напругою в голосі запитав:

– Із ким, сер?

– З одним юнаком, уродженцем Калгана. Його звуть Бейл Ченніс.

– Ніколи не чув про нього, сер.

– Я знаю. Але він меткий на розум, честолюбний і не навернений.

Важка щелепа Прітччера на мить здригнулася.

– Я не бачу в цьому переваги.

– Але вона існує, Прітччере. Ви винахідливий і досвідчений чоловік. Ви добре мені служите. Але ви навернений. Ваша мотивація – це просто штучна

та безпорадна відданість. Коли ви втратили свої істинні мотиви, то ви втратили дещо іще – якийсь важко вловимий стимул, який я, ймовірно, не зможу нічим замінити.

– Я не відчуваю цього, сер, – похмуро відповів Прітчер. – Я добре пам'ятаю себе в ті часи, коли був вашим ворогом. І не відчуваю, що мені чогось бракує.

– Звичайно ж, не відчуваєш. – Рот Мула сіпнувся у посмішці. – Твоя думка в цьому питанні навряд чи може бути об'єктивною. Таким чином, цей Ченніс – честолюбець за вдачею. Він розуміє, що його кар'єра залежить тільки від мене, і робитиме все, що завгодно, аби посилити мою владу, тому що цей шлях до його слави може бути довгим і далеким. Якщо він полетить з тобою, це спонукатиме його до пошуку – і цей пошук він провадитиме сам, заради себе.

– У такому разі, – вже наполегливіше сказав Прітчер, – чому б вам не зняти з мене контроль, якщо ви вважаєте, що це мене покращить. До мене тепер навряд чи можна ставитися з недовірою.

– А от цього ніколи не буде, Прітчере. Доки ти перебуваєш на відстані простягнутої руки або пострілу бластера, ти постійно будеш наверненим. Якби я дав тобі зараз волю, то наступної миті був би вже мертвий.

Ніздрі генерала розширилися.

– Мені боляче від того, що ви так вважаєте.

– Я не хочу тебе образити, але зараз ти не в змозі зрозуміти, якими могли би бути твої почуття, якби вони формувалися вільно, згідно з твоєю природною мотивацією. Людський розум не терпить контролю. Через це звичайний гіпнотизер не може загіпнотизувати людину всупереч її волі. Я можу, бо я не гіпнотизер, і, повір мені, Прітчере, те обурення, яке ти не можеш зараз проявити, тому що навіть не здогадуєшся про його наявність, це не те, з чим я хотів би зіткнутися.

Прітчер нахилив голову. Ця марна розмова виснажувала його.

Він із зусиллям промовив:

– Але як ви можете довіряти цій людині? Я маю на увазі, повністю – так, як мені, наверненому?

– Ну, цілковито, мабуть, довіряти не можу. Саме тому ти повинен летіти з ним. Розумієш, Прітчере, – Мул занурився у своє крісло з м'якою спинкою, в якому він нагадував недоладну живу зубочистку, – якщо він наткнеться на Другу Фундацію і станеться так, що співпраця з ними здасться йому вигіднішою, ніж зі мною... Розумієш?

В очах Прітчера промайнуло глибоке задоволення.

– Так буде краще, сер.

– Абсолютно точно. Але пам'ятай – він повинен мати цілковиту свободу дій, наскільки це можливо.

– Звичайно.

– І... ще одне, Прітчере. Цей молодик – гарний, приемний і легко завойовує довіру. Не дозволяй йому тебе обдурити. У нього небезпечний і

безпринципний характер. Не ставай у нього на шляху, доки як слід не підготуєшся до такої зустрічі. Це все.

Мул знову залишився на самоті. Він дозволив світлу вимкнутися, і стіна перед ним знову стала прозорою. Небо вже багряніло, і місто здавалося світлою плямою на обрії.

Навіщо йому це все? Якщо він справді стане господарем усіх тих світів – що далі? Хіба тоді такі люди, як Прітчер, перестануть бути відвертими та чудовими, сильними і впевненими у собі? Хіба Бейл Ченніс втратить свою привабливу зовнішність? Хіба він сам стане іншим, ніж є зараз?

Він проклинав свої сумніви. За чим він женеться?

Над головою холодним світлом замерехтів сигнальний вогник. Мул стежив за пересуванням людини, яка ввійшла до палацу, і водночас його мутантні здібності ніби посилюлися у цих просякнутих самотністю сутінках – він відчув потік чужих емоцій, що торкалися його мозку.

Він завиграшки впізнав гостя. Це був Ченніс. У ньому Мул бачив не сірість, а лише примітивну стихію сильного розуму, якого ще нічого не торкнулося, крім розмаїтих думок про недосконалість Всесвіту. Цей розум бився у припливах і хвилях. На поверхні – тонка, упокоєна обережність із поодинокими вкрапленнями цинічної розпусти. А під нею перебував могутній потік вигоди та себелюбства з фонтанами чорного гумору, що били то тут, то там, а ще глибше – бездонне озерце честолюбства, яке живило всі ці емоції.

Мул відчував, що може легко дотягнутись і загатити цей потік, вирвати це озерце з улоговини і змінити його течію, висушити одне річище і прокласти друге. Але що з того? Якби він нагнув кучеряву голову Ченніса у глибокому обожнюванні, хіба це змінило б його власну гротескність, яка змушувала його цуратися дня і любити ніч, яка зробила його самотником усередині імперії, що беззастережно належала йому одному?

За його спиною відчинилися двері, і Мул повернувся. Прозора стіна потемніла, а темрява поступилася місцем яскравому атомному світлу.

Бейл Ченніс швидко присів і мовив:

– Така честь для мене не є зовсім несподіваною, сер.

Мул відразу ж потер свій хобот чотирма пальцями і трохи роздратовано відповів:

– Чому, юначе?

– Припустімо, що це інтуїція. Якщо не зізнаватися, що я прислухаюся до пліток.

– Плітки? Які саме з десятків їхніх різновидів ви маєте на увазі?

– Ті, які стверджують, що планується відновлення Галактичного наступу. Сподіваюся, що це правда і я зможу взяти у ньому посильну участь.

– Отже, ти вважаєш, що Друга Фундація існує?

– Чому ні? Це зробило би життя значно цікавішим.

– Зокрема й твоє?

– Звичайно. Мене дуже цікавить ця таємниця! Хіба можна знайти кращий предмет для припущень? У газетних додатках останнім часом ні про що інше не пишуть – тож, мабуть, ця тема таки важлива. У «Космосі» один з есеїстів нашкрібав якусь збочену історію про світ істот чистого розуму – самі розумієте, що йдеться про Другу Фундацію, – які розвинули свою розумову силу до такої міри, що здатні конкурувати з будь-чим, що відомо природничим наукам. Вони можуть підривати космічні кораблі на відстані світлових років, зсувати планети з орбіт...

– Цікаво. Так. А якими є твої міркування з цього питання? Ти підтримуєш цю ідею про розумову силу?

– О Галактико, ні! Ви думаєте, такі істоти лишалися б на власній планеті? Ні, сер, я гадаю, що Друга Фундація досі ховається, бо насправді вона значно слабша, ніж ми припускаємо.

– У такому разі я дуже легко можу пояснити, чому я тебе викликав. Чи хотів би ти очолити експедицію з пошуку Другої Фундації?

На якусь мить Ченніс, здавалося, був збитий з пантелику тим, що події розвиваються з трохи більшою швидкістю, ніж він був припускав. Його язик явно різко загальмував, і сам він на якийсь час замовк.

Мул сухо спитав:

– То як?

Ченніс наморщив лоба.

– Звичайно. Але куди я маю летіти? У вас є якась інформація?

– Із тобою буде генерал Прітчер...

– Отже, я не очолюватиму експедицію?

– Робитимеш висновки, коли я закінчу. Послухай, ти не з Фундації. Ти уродженець Калгана, чи не так? Так. Тому твої знання про план Селдона можуть бути дуже розпливчастими. Коли Перша Галактична Імперія наближалася до свого падіння, Гарі Селдон і група психоісториків, аналізуючи майбутній хід історії за допомогою математичних інструментів, що вже не доступні за наших відсталих часів, створили дві Фундації – по одній на кожному кінці Галактики, щоби повільна еволюція соціальних та економічних сил зробила їх центрами Другої Імперії. Гарі Селдон планував досягнути цього за тисячу років – а без Фундацій на це знадобилося б тридцять тисяч. Але він не взяв до уваги мене. Я – мутант, і мою появу неможливо передбачити за допомогою психоісторії, яка здатна мати справу лише з пересічними реакціями мас. Тямиш?

– Чудово, сер. Але яким чином це стосується мене?

– Найближчим часом ти це зрозумієш. Я маю намір об'єднати Галактику вже зараз і досягти тисячолітньої мети Селдона за триста років. Одна Фундація – світ учених природничих наук, – як і раніше, процвітає під моєю владою. В умовах процвітання та злагоди Союзу ядерної зброї, яку вони створили, здатна впоратися з чим завгодно у Галактиці – за винятком, можливо, Другої Фундації. Тому я повинен знати про неї більше. У генерала Прітчера сформувалося чітке уявлення про те, що її взагалі не існує. Я впевнений, що це не так.

Ченніс делікатно запитав:

– Звідки ви про це знаєте, сер?

І раптом Мул вихлюпнув на нього своє обурення.

– Тому що в контрольовані мною розуми хтось утрутився. Делікатно! Тонко! Але не настільки тонко, щоб я не міг цього помітити. І це втручання посилюється, зачіпляючи цінних людей у важливі моменти. Ти не запитував себе, що за обачність стримувала мене впродовж усіх цих років від активних дій?

Ось чому ти мені потрібний. Генерал Прітчер є найкращим з тих, хто в мене залишився, тож він так само у небезпеці. Звичайно, він про це не знає. Але ти не навернений, і тому тебе важче вирахувати як людину Мула. Ти можеш дурити Другу Фундацію довше, ніж будь-хто з моїх людей – і, можливо, достатньо довго. Розумієш?

– Мм. Так. Але вибачте мені, сер, якщо я запитаю іще про щось. Скажіть, як саме здійснювалося втручання у мізки ваших людей? Щоб я міг визначити зміни у поведінці генерала Прітчера, якщо подібне станеться. Вони перестають бути наверненими і знову стають нелояльними до вас?

– Ні. Кажу тобі, втручання відбувалося тонко. І це тривожить мене ще більше, бо таке втручання важче виявити й інколи доводиться чекати, щоб зрозуміти, чи ця важлива людина просто неуважна, чи на неї вплинули. Їхня відданість залишається незмінною, але з них витирають всіляку ініціативу та винахідливість. Відтак я залишаюся з абсолютно нормальною, проте ні до чого не придатною людиною. За останній рік такої обробки зазнали шестеро моїх людей. Шестеро з найкращих. – Кутик його рота піднявся. – Тепер вони керують тренувальними базами – і я щиро бажаю, щоби не сталося ніяких надзвичайних ситуацій, в яких їм доведеться виносити ухвали.

– Припустімо, сер... припустімо, що це не Друга Фундація.

А якщо це інший мутант – на подобу вас?

– Ні, планування занадто ретельне і надто вже довгострокове. Одна людина діяла би з більшим успіхом. Ні, це якийсь цілий світ, і ти будеш моєю зброєю проти нього.

Очі Ченніса загорілися, коли він сказав:

– Я в захваті від такої можливості.

Але Мул теж відчув його раптовий емоційний підйом і промовив:

– Так, очевидно, тобі спало на думку, що ти зробиш мені унікальну послугу, варту особливої нагороди – можливо, навіть того, щоб стати моїм наступником. Саме так. Але, знаєш, і покарання в мене існують особливі. Мої емоційні вправлення не обмежуються лише збільшенням вірнопідданих.

І на його тонких губах з'явилася зловісна посмішка, коли Ченніс перелякано зірвався зі свого місця. На якусь мить, лише на мить, його охопило болісне відчуття величезного горя. Воно зникло, залишивши по собі фізичний біль, що нестерпно затьмарив його розум. І в голові не залишилося нічого, крім сильного потоку гніву.

Мул сказав:

- Гнів тобі не допоможе... Ти намагаєшся його приховати, чи не так? Але я його бачу. Тож запам'ятай - цей вплив може бути сильнішим і значно тривалішим. Я вбивав людей за допомогою емоційного контролю, і нема смерті жорстокішої, ніж ця.

Він зробив паузу і додав:

- Це все!

Мул знову залишився сам. Він дозволив світлу вимкнутися, і стіна перед ним стала прозорою. Небо було чорним, обриси галактичної лінзи розширювалися, простягаючись в оксамитові глибини космосу.

Уся ця імлиста туманність була скупченням зірок, настільки величезним, що вони, здавалося, зливаються в одне ціле, не залишаючи нічого, крім хмари світла.

І все це має належати йому...

А тепер ще одна справа, і можна спати.

Перша інтерлюдія

Виконавча Рада Другої Фундації проводила засідання. Для нас це просто голоси. Ні точне місце зустрічі, ні особистості присутніх зараз не є важливими.

Крім того, слушно кажучи, ми навіть не можемо мріяти, щоби відтворити бодай частину засідання, якщо не хочемо принести в жертву хоча б сяке-таке осмислення читачами того, що там відбувалося.

Тут ми маємо справу з психологами - і не просто психологами. Це, якщо можна так висловитися, науковці із психологічною орієнтацією. Це люди, чиї фундаментальні уявлення про наукову філософію розвинулися у зовсім іншому напрямку - докорінно відмінному від усіх нам відомих. «Психологія» науковців, розвиваючись серед аксіом, виведених зі спостережень природничих наук, насправді мала лише дотичний стосунок до ПСИХОЛОГІЇ.

Тож пояснювати це так само важко, як пояснювати сліпому, що таке колір - причому, враховуючи той факт, що автор такий же сліпий, як і його аудиторія.

Засідання відбувалося успішно тому, що присутні там уми прекрасно розуміли хід думок один одного, і не лише завдяки загальній теорії, а й її практичному застосуванню впродовж тривалого періоду. У звичних для людей виступах не було потреби. Фрагмент речення сприймався як надмірна багатослівність. Жест, бурчання, міміка обличчя, навіть занадто довга пауза вже несли якусь інформацію.

Тому для людей, розум яких змалку був зорієнтований на філософію природничих наук, через надзвичайно специфічні словосполучення нам доведеться зробити довільний переказ невеличкої частини цієї конференції, навіть якщо при цьому втраяться якісь нюанси.

Один із голосів домінував - і належав він людині, знаній просто як Перший Спікер.

– Тепер, мабуть, цілком очевидно, що саме зупинило Мула у його першій божевільній гонитві. Я не можу сказати, що це плямить нашу репутацію у сенсі того... як була організована ця ситуація. Вочевидь, він уже майже виявив наше місцерозташування за допомогою штучно посиленої мозкової енергії того, кого вони на Першій Фундації називають «психологом». Цього психолога вбили, перш ніж він встиг повідомити Мулові про своє відкриття. Події, що призвели до цього вбивства, були абсолютно випадковими для всіх розрахунків нижче Третьої Фази. Мабуть, ви розумієте.

Судячи зі зміни інтонацій, заговорив П'ятий Спікер. У його голосі вчувалася якась похмурість:

– Цілком очевидно, що ситуацію погано контролювали. Звичайно, ми дуже вразливі при масовій атаці, особливо коли цю атаку веде такий психічний феномен, як Мул. Незабаром після того як він, захопивши Першу Фундацію, вперше досяг панівного становища у Галактиці – якщо бути точним, то через півроку, – Мул уже був на Тренторі. Ще через півроку він був би тут, і, дивовижно, наскільки усі шанси були проти нас – 96,3+ або -0,05 % якщо бути точним. Ми витратили багато часу, аналізуючи ті сили, які зупинили його. Ми, звичайно, знаємо, що керувало ним у першу чергу. Внутрішні наслідки його фізичного каліцтва та його психічна унікальність є для всіх нас очевидними. Однак лише дійшовши до Третьої Фази, ми змогли визначити – після того, як усе сталося – ймовірність його аномальних дій при наявності людини, яка проявляє до нього щирі прихильність. А оскільки такі аномальні дії залежали від присутності такої людини у відповідний час, то, по суті, вся ця справа була випадковістю. Наші агенти впевнені, що Мулового психолога вбила жінка – жінка, якій Мул довіряв, і з цієї причини не контролював її розум – просто тому, що він їй подобався. Оскільки ця подія (ті, хто нею зацікавився, можуть почитати математичний виклад у Центральній бібліотеці) стала для нас попередженням, ми затримували Мула нетрадиційними методами, щодня ризикуючи всією схемою історичного плану Селдона. Це все.

Перший Спікер зробив недовгу паузу, щоб присутні особи могли перетравити значення сказаного. А відтак виснував:

– Отже, ситуація вкрай нестабільна. Схема Селдона перебуває практично на грані краху – і я змушений підкреслити, що ми дуже схибили в усій цій справі, через свою жадливу недалекоглядність ми зіткнулися з тим, що План зараз може зазнати незворотного краху. Час працює не на нас. Гадаю, що існує єдиний вихід, та й навіть він ризикований.

Ми повинні дозволити Мулові знайти нас – у певному сенсі. Оратор ще раз помовчав, прислухаючись до реакції присутніх, а відтак наголосив:

– Повторюю – у певному сенсі!

2. Двое чоловіків без Мула

Корабель був майже готовий до вильоту. Все було ясно, крім місця призначення. Мул запропонував повернутися на Трентор – колишню неперевершену всегалактичну столицю найбільшої в історії людства Імперії, а тепер просто мертву планету.

Прітчкер цього не схвалював. Це був старий, сходжений уздовж і впоперек шлях.

Він знайшов Бейла Ченніса у штурманській рубці корабля. Кучеряве волосся молодика скуйовдилося, а один кучерик упав йому просто на лоб (так ніби його навмисне туди помістили). Бейл Ченніс чарівно усміхався, демонструючи рівні зуби. Глянувши на нього, мужній офіцер відчув якесь невиразне роздратування.

Хвилювання Ченніса було очевидним.

– Прітчере, це ніяк не може бути збігом. Генерал холодно сказав:

– Я не розумію предмета нашої розмови.

– О... Ну тоді, старий, підтягуй сюди крісло і сідай. Я вивчив твої записи. І вважаю, що вони чудові.

– Як... приємно чути!

– Але мені цікаво, чи дійшов ти тих самих висновків, що і я. Ти коли-небудь пробував проаналізувати цю проблему методом дедукції? Я маю на увазі, це дуже добре – навмання прочісувати зірки, і все, що ти робив у цих п'яти експедиціях, – це такі собі стрибки зорями.[2 – «Стрибки зорями» (star hopping) – пошук тьмяної зірки на небі з допомогою телескопа, коли за орієнтир беруть яскраву зірку. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше).] Це очевидно. Ти колись підраховував, скільки часу знадобиться, щоб із такою швидкістю відвідати кожен планету?

– Так. Кілька разів. – Прітчер не відчував жодного бажання йти на компроміс із цим молодиком, але розум цієї людини був важливим, бо його могли вкрасти – неконтрольований, а отже, й непередбачуваний.

– Ну тоді припустимо, що ми готові все це проаналізувати і просто спробувати вирішити, що ми шукаємо.

– Другу Фундацію, – похмуро відповів Прітчер.

– Фундацію психологів, – виправив його Ченніс, – які є слабаками у природничих науках, так само як Перша Фундація була слабаком у психології. Гаразд, ти походиш із Першої Фундації, але я – ні. І, можливо, все це є для тебе очевидним. Ми мусимо знайти світ, яким керують за допомогою психологічних навичок, і при цьому відсталий з наукового боку.

– Хіба це така вже обов'язкова умова? – спокійно запитав Прітчер. – Союз Світів не є відсталим з наукового боку, хоча наш правитель сильний саме завдяки своїм розумовим здібностям.

– Це тому, що він користується можливостями Першої Фундації, – почувалася трохи роздратована відповідь, – і це єдиний подібний резервуар знань у Галактиці. Друга Фундація мала би існувати десь на руїнах зруйнованої Галактичної Імперії. А з руїн що візьмеш?!

– Отже, ти стверджуєш, що вони, попри фізичну безпорадність, наділені розумовою силою, достатньою для панування над групою світів?

– Відносно фізичну безпорадність. Вони здатні захистити себе від занепадних сусідніх планет. Але проти відновлених військ Мула, за якими стоїть розвинута атомна економіка, вони не вистоять. Інакше чому б ім так старанно приховувати своє місцерозташування – як спершу їхнім засновником, Гарі Селдоном, а тепер і ними самими? Ваша власна Перша Фундація не приховувала свого існування – в тому числі й від них, хоч і була єдиним незахищеним містом на самотній планеті триста років тому.

Спокійне обличчя Прітчера в'ідливо сіпнулося.

- А тепер, коли ти завершив свій глибокий аналіз, чи не зробиш таку ласку і не глянеш на перелік усіх королівств, республік, планет-держав та різноманітних диктатур у тій політичній пустелі, що відповідають твоєму опису і ще кільком чинникам?

- Отже, все це вже розглядалося? - Ченніс ані на крихту не втратив своєї зухвалості.

- Звичайно, тут ти цього не знайдеш, але ми розробили повний путівник по політичних утвореннях протилежної Периферії. Невже ти справді помислив, що Мул розпочав би пошуки без жодної системи?

- Ну гаразд, - у голосі молодика з'явилось більше енергії. - А як щодо олігархії Тазенда?

Прітчер задумливо торкнувся вуха.

- Тазенда? О, здається, я знаю про неї. Вони перебувають не на Периферії, так? Начебто втричі ближче до центру Галактики.

- Так. І що з того?

- У наших записах зазначено, що Друга Фундація розташована на іншому кінці Галактики. Клянуся космосом, це наш єдиний орієнтир. Навіщо тоді взагалі говорити про Тазенду? Її кутове відхилення від радіана Першої Фундації становить лише 110?120 градусів, проте аж ніяк не сто вісімдесят.

- Але в записах є ще одна зачіпка. Другу Фундацію було засновано на «краю зірок».

- У Галактиці не виявлено місцевості з такою назвою.

- Бо це була місцева назва, яку пізніше вилучили з ужитку задля дотримання цілковитої таємності. Або, можливо, Селдон зі своєю групою вигдав її спеціально. І все ж, між «краєм зірок» і Тазендою є певний зв'язок, тобі не здається?

- Слабка схожість у звучанні?[3 - В оригіналі гра слів: Star's End і Tazenda.] Цього замало.

- Ні.

- Але вона згадується у твоїх записах.

- Де? А, так, але це було просто місце, де ми запаслися провіантом і водою. У цьому світі точно не було нічого примітного.

- Ви приземлялися на правлячій планеті? Там, де розташовується резиденція уряду?

- Я не можу сказати точно.

Під холодним поглядом свого співрозмовника Ченніс на якусь хвилю замислився, а відтак запитав:

- Глянемо разом у «Об'єктив»?

– Звичайно.

«Об'єктив» був, можливо, найсучаснішою деталлю тогочасних міжзоряних крейсерів. Фактично він становив собою складний комп'ютер, що міг відтворити на екрані фрагменти нічного неба з будь-якої заданої точки Галактики.

Ченніс налаштував координатні точки, і настінне світло згасло. У темному червоному світлі панелі управління «Об'єктивом» обличчя Ченніса світилося червоним. Прітчер сидів у кріслі пілота, поклавши ногу на ногу, його обличчя ховалося у темряві.

Коли індукційний період минув, на екрані повільно заблимали світлі точки. Вони ставали дедалі помітнішими й яскравішими, а поблизу центру Галактики з'явилися цілі ділянки, щедро засіяні зірками.

– Такий вигляд, – пояснив Ченніс, – має нічне небо взимку, якщо дивитися на нього з Трентора. Це важливий момент, яким, наскільки я розумію, до цього часу нехтували під час пошуків. Уся розумна орієнтація повинна починатися з Трентора, як із точки відліку. Трентор був столицею Галактичної Імперії. У науковому та культурному аспектах – навіть більше, ніж у політичному. Отже, значення будь-якої назви, що вказується в описі, у дев'яти випадках з десяти має залежати від того, як дивитися на неї з Трентора. У зв'язку з цим згадай, що хоча Селдон і походив з Гелікона, тобто з Периферії, його група працювала на самому Тренторі.

– Що ти намагаєшся мені довести? – Рівний голос Прітчера крижаним струмком пролився на ентузіазм співрозмовника.

– Ця карта тобі усе пояснить. Бачиш темну туманність? – Тінь від його руки впала на екран, де сяяла Галактика. Вказівний палець зупинився біля крихітного темного клаптика, схожого на діру у строкатій світлій тканині. – У стелографічних записах її називають туманністю Пеллота. Придивись на неї уважніше. Я збільшу зображення.

Прітчер спостерігав, як збільшується зображення на «Об'єктиві» і раніше, але йому все одно перехопило подих. Це було схоже на монітор корабля, який мчав через переповнену зірками Галактику, не входячи у гіперпростір. Зірки розліталися від центру навсібіч, спалахуючи і зникаючи з екрана. Поодинокі точки двоїлися, потім перетворювалися у кулеподібні. Туманні плями розсипалися на міріади точок. І весь час зберігалась ілюзія руху.

Ченніс пояснював:

– Ти можеш помітити, що ми рухаємося по прямій лінії від Трентора до туманності Пеллота, отже, можна вважати, що ведемо спостереження із самого Трентора. Ймовірно, тут є невелика похибка через гравітаційне відхилення світла, для обчислення якого мені не вистачає математичних даних, але я впевнений, що цією похибкою можна знехтувати.

Темрява розтікалася по всьому екрану. Коли збільшення сповільнилося, зірки, ніби засмутившись, зникли з усіх його кутів. На краях збільшеної туманності блискучий світ обривався різким сяйвом, що символізувало світло, яке просто ховалося за вихором фрагментів атомів натрію та кальцію, що нічого не випромінювали, заповнюючи кубічні парсеки космосу.

Ченніс знову взявся пояснювати:

– Жителі цієї частини космосу називають її «рот». І це важливо, тому що тільки з Трентора вона схожа на рот. – Він вказав на розрив у тілі туманності, що у профіль справді нагадував скривлений усмішкою рот, окреслений зоряним світлом, що заповнювало його.

– Якщо летіти за «ртом», – сказав Ченніс, – вниз до «стравоходу», то розрив поступово звужується до тоненької, ламкої світлої смужки.

Зображення знову трохи розширилося, поки далі від «рота» туманність не побільшала настільки, що заповнила весь екран. Палець Ченніса тихо рухався вниз цим вузьким струмочком світла, відтак зупинився, а тоді знову продовжив рух, аж до того місця, де самотньо сяяла єдина зірка в облозі абсолютної чорноти.

– «Край зірок», – просто сказав молодик. – У цьому місці тканина туманності надто тонка, і світло цієї однієї зірки проходить лише в одному напрямку – до Трентора.

– Ти маєш на увазі, що... – почав було генерал і вмовк, вражений власним здогадом.

– Я нічого не маю на увазі. Це Тазенда – «край зірок».

Увімкнулося світло. «Об'єktiv» вимкнувся. Прітчер зробив три великі кроки й опинився біля Ченніса.

– Чому ти так вирішив?

Ченніс відкинувся на спинку крісла із надивовижу спантеличеним виразом обличчя.

– Це сталося випадково. Мені, можливо, і хотілося би сказати, що все це заслуга мого інтелекту, але насправді все вийшло випадково. Зрештою, хай як там було, а це саме те, що треба. За нашими даними, Тазенда є олігархією. Під її орудою двадцять сім населених планет. Вона не має розвиненої науки. І що найважливіше – це маловідомий світ, який дотримується суворого нейтралітету у регіональній політиці і не схильний до експансії. Гадаю, ми повинні її побачити.

– Ти вже повідомив про це Мула?

– Ні. І вже не повідомлю. Ми у космосі і готові до першого стрибка.

Прітчер із жахом підскочив до екрана. Налаштувавши його, він побачив холодний космос. Він пильно подивився на цю перспективу, а тоді розвернувся. Його рука мимоволі потягнулася за бластером.

– За чиім наказом?

– За моім наказом, генерале, – Ченніс уперше звернувся до свого супутника, назвавши його звання, – поки я тебе забалакував, ти, мабуть, не відчув ніякого прискорення, бо воно відбулося в той момент, коли я розширив поле «Об'єктива» – і ти, безсумнівно, сприйняв його як ілюзію руху.

– Навіщо? Що ти зараз робиш? Який сенс у цих нісенітницях про Тазенду?

– Це не нісенітниця. Я говорив цілком серйозно. Ми летимо туди. Ми вилетіли сьогодні, бо згідно з планом, ми повинні були летіти туди три дні. Генерале, ти не віриш в існування Другої Фундації, а я вірю. Ти просто бездумно виконуєш накази Мула, а я передчуваю серйозну небезпеку.

У Другої Фундації було п'ять років, щоб підготуватися. Як саме вони підготувалися, я не знаю, але раптом вони мають на Калгані своїх агентів? Якщо знання про місцерозташування Другої Фундації буде у моїй голові, то вони можуть це виявити. Мое життя може опинитися у небезпеці, а я дуже люблю своє життя. Навіть якщо подібні ризики мізерні і малоймовірні, я краще перестрахаюся. Тож про Тазенду невідомо нікому, крім тебе, а ти дізнався про це вже тоді, коли ми були у космосі. І навіть у цьому разі в мене ще залишаються сумніви щодо екіпажу. – Ченніс знову іронічно усміхався, очевидно, повністю контролюючи ситуацію.

Прітччер прибрав руку з бластера і на якусь мить йому зробилося ніяково. Що стримало його від дії? Звідки ця слабкість? Адже були часи, коли він, бунтівний капітан, якого не підвищували по службі у Першій торговій імперії Фундації, ще був собою, і діяв не менш швидко і сміливо, ніж зараз Ченніс. Невже Мул мав рацію? Невже його контрольований розум настільки зосереджений на послузі, що він втратив ініціативу? Він відчув, як у душі посилюється зневіра, переходячи у дивну апатію.

Він сказав:

– Чудово! Тільки у майбутньому консультуйся зі мною, перш ніж вирішувати щось подібне.

Не встиг він докінчити, як заблимала сигнальна лампочка.

– Це машинне відділення, – недбало кинув Ченніс, – вони вже у п'ятихвилинній готовності до стрибка, і я попросив їх дати мені знати, якщо виникнуть якісь проблеми. Хочеш залишитися на посту?

Прітччер мовчки кивнув, і раптово залишившись на самоті, замислився про ті муки, що звалюються на людину, коли її вік наближається до п'ятдесяти. Екран був всіяний поодинокими зорями. Ядро Галактики з одного її краю виднілося наче в тумані. От якби він позбавився Мула!

Але вже сама думка про це змусила його перелякано здригнутися.

Головний інженер Гакслані непривітно глянув на молодика без форми, який повадився із впевненістю флотського офіцера і, схоже, обіймав керівну посаду. Гакслані, який служив на флоті ще відтоді, як в цього юнака ще й молоко на губах не встигло висохнути, зазвичай, плутав владу із військовим чином.

Але цього чоловіка призначив Мул, а за Мулом, звичайно, було останнє слово. Останнє слово у цьому питанні. Він навіть підсвідомо не засумнівався, наскільки це правильно, бо його емоції контролювалися на глибокому рівні.

Гакслані мовчки вручив Ченнісу маленький овальний предмет. Ченніс узяв його і чарівно усміхнувся.

– Ви ж із Фундації, чи не так, шефе?

– Так, сер. Я прослужив на флоті Фундації вісімнадцять років, перш ніж Перший Громадянин прийшов до влади.

– Інженерну справу теж там вивчали?

– Кваліфікований технік першого класу, Центральна школа на Анакреоні.[4 – Алюзія на давньоогрецького ліричного поета Анакреона (Анакреонта).]

- Непогано. І ви виявили це на лінії зв'язку, коли я попросив вас подивитися?
- Так, сер.
- Це її частина?
- Ні, сер.
- То що ж?
- Гіперреле, сер.
- Цього не достатньо. Я не з Фундації. Що це?
- Це пристрій, із допомогою якого можна відстежити пересування корабля крізь гіперпростір.
- Інакше кажучи, за нами можуть стежити звідки завгодно.
- Так, сер.
- Добре. Це нова версія пристрою, чи не так? Він був розроблений одним із науково-дослідних інститутів, створених Першим Громадянином?
- Гадаю, що так, сер.
- І ця робота є державною таємницею, чи не так?
- Гадаю, що так, сер.
- І незважаючи на це, цей пристрій тут. Це інтригує.

Ченніс кілька секунд перекладав гіперреле з однієї руки в іншу, потім різко простягнув його інженерові.

- Візьміть і покладіть його назад - точно туди і точно так, як знайшли. Зрозуміли? А потім забудьте про цей випадок. Геть-чисто забудьте!

Головний інженер притлумив у собі майже автоматичне бажання віддати честь, різко розвернувся й пішов.

Рух корабля через Галактику був прив'язаний до маршруту - точкової пунктирної лінії, яка тягнулася вдалину від зірки до зірки. Зазначені точки були мізерними ділянками від десяти до шістдесяти світлових секунд завдовжки, якщо провести їх у нормальному просторі, а між ними простягалися інтервали у багато парсеків - стрибки крізь гіперпростір.

Бейл Ченніс сів біля панелі керування «Об'єктивом» і знову відчув, як його мимоволі охоплює якесь обожнювання, коли він дивиться на цей пристрій. Він не був уродженцем Фундації і взаємозв'язок між поворотом ручки чи розривом контакту для нього не був звичною справою.

Цей «Об'єктив» міг би втомити навіть уродженця Фундації. У його неймовірно компактному корпусі було безліч електронних схем, необхідних для точного визначення розташування сотень мільйонів зірок одна стосовно одної. І навіть якщо вже це не було видатним досягненням, «Об'єктив» міг

показувати положення будь-якої частини Галактичного поля відносно трьох просторових осей або відносно центру.

Саме через це «Об'єктив» спричинив справжню революцію у міжзоряних подорожах. У дні юності міжзоряних мандрів розрахунок кожного стрибка крізь гіперпростір означав значний обсяг роботи, що займало від одного дня до одного тижня – і ця робота здебільшого полягала у більш-менш точному розрахунку «позиції корабля» за Галактичною шкалою стандартів. По суті, йшлося про ретельне спостереження за щонайменше трьома значно віддаленими одна від одної зірками, місцезосташування яких відносно довільно вибраного галактичного нуля третього порядку було відоме.

У цьому слові «відоме» насправді ховався підступ. Для будь-кого, хто ознайомлений із зоряним полем з однієї конкретної точки відліку, зірки є такими ж неповторними, як і люди. Але варто стрибнути хоча б на десять парсеків, і навіть ваше власне сонце неможливо буде впізнати. Воно навіть може зникнути з поля зору. Відповіддю, звичайно, був спектроскопічний аналіз. Упродовж століть основним об'єктом міжзоряної інженерної справи був аналіз «світлового підпису» все більшої і більшої кількості зірок із усе більшою деталізацією. Водночас зростала точність самого стрибка, затверджувалися стандартні маршрути подорожей через Галактику, відтак міжзоряні мандрівки ставали все менше мистецтвом і все більше наукою.

І все ж навіть за часів Фундації з її вдосконаленими комп'ютерами і новим методом механічного сканування зоряного поля для пошуку відомого «світлового підпису» іноді потрібно було витратити кілька днів, щоби знайти три зірки, а потім обчислити їхню позицію в регіонах, що раніше були незнайомі пілоту.

Поява «Об'єктива» докорінно змінила стан речей. По-перше, для всіх обчислень тепер потрібні були координати лише однієї зірки. По-друге, з ним міг дати собі раду навіть такий новачок у космосі, як Ченніс.

Найближчою видимою зіркою у цей момент була Вінсеторі, якщо виснувати із розрахунків стрибка і появи у центрі екрана яскравої цятки. Ченніс сподівався, що це і є Вінсеторі.

Робочий екран «Об'єктива» був розташований поруч із бортовим екраном корабля, і Ченніс увів на ньому координати Вінсеторі. Потім увімкнув реле, і перед ним яскраво спалахнуло зоряне поле, в центрі якого теж була яскрава зірка, що на позір не мала жодного відношення до тієї, першої. Він налаштував «Об'єктив» вздовж осі Z і розширював поле, поки фотометр показав, що обидві зірки мають однакову яскравість.

Ченніс подивився на другу зірку через бортовий екран і виявив, що перша, на робочому екрані, аналогічна. Він повільно встановив на робочому екрані такий самий кут відхилення. Скривився і з невдоволеною гримасою відхилив результат. Потім покрутив знову – на екрані з'явилася друга зірка, потім – третя. Чоловік усміхнувся. Нарешті вдалося. Можливо, фахівець із натренованим просторовим сприйняттям зміг би зробити це з першої спроби, але в нього вийшло з третьої.

Це було коригування. Тепер останній крок – два поля перекрилися і злилися в якусь подобу світляного моря не надто правильної форми. Більшість зірок двоїлися. Але остаточне налаштування зайняло небагато часу.

Подвійні зірки розтанули одна в одній, залишилося одне поле, і тепер «позицію корабля» можна було прочитати безпосередньо на циферблатах. Уся процедура зайняла менше ніж півгодини.

Ченніс знайшов Прітчера в його особистій каюті. Генерал готувався до сну. Він підняв голову.

– Якісь новини?

– Нічого особливо. Ще один стрибок – і будемо на Тазенді.

– Я знаю.

– Не хочу надто тобі набридати, якщо ти вже лягаєш спати, але скажи, чи ти переглянув плівку, підібрану в Сілі?

Ген Прітчер кинув зневажливий погляд на згадану статтю, що лежала у чорному корпусі на низькій книжковій полиці.

– Так.

– І що ти думаєш з цього приводу?

– Думаю, що якщо у цьому регіоні Галактики за всю її історію й існувала якась наука, то зараз вона вже повністю втрачена.

Ченніс широко усміхнувся.

– Я розумію, що ти маєш на увазі. Це доволі сумно, чи не так?

– Ні, якщо ти любиш читати хроніки державців. Хоча вони, я сказав би, не заслуговують на довіру в обох випадках: там, де історія торкається головним чином особистостей, картинки стають або чорними, або білими – відповідно до інтересів автора. Я вважаю все це абсолютно непотрібним.

– Але там йдеться про Тазенду. Ось на чому я намагався зробити акцент, коли дав тобі цю плівку. Це єдине джерело зі згадкою про них, яке я зміг віднайти.

– Чудово. У них є хороші і погані державці. Вони завоювали небагато планет, якісь битви виграли, якісь програли. Нічого особливого. Навряд чи, Ченнісе, це додає щось суттєве до твоєї теорії.

– Але ти випустив з уваги кілька моментів. Хіба ти не помітив, що вони ніколи не утворювали коаліцій? Вони завжди залишалися поза політикою у цій зоряній глухомані. Як ти кажеш, вони завоювали небагато планет, але потім зупинилися – і не тому, що зазнали якоїсь приголомшливої поразки. Схоже на те, ніби вони розширюють свою територію настільки, щоби бути в змозі захистити себе, але не настільки, щоби привертати увагу.

– Дуже добре, – пролунала байдужа відповідь. – Я не заперечую проти висадки. У найгіршому випадку – змарнуємо трохи часу.

– О ні. В найгіршому випадку ми зазнаємо цілковитої поразки. Якщо це виявиться Другою Фундацією. Не забувай, що це може бути світ, в якому є стільки Мулів, що всіх їх тільки Космос може знати.

– То що ти пропонуєш?

– Висадитися на якійсь незначній підвладній ім планеті і спершу вивідати про Тазенду якомога більше, а потім вже імпровізувати.

– Гарзд. Не заперечую. А тепер, якщо ти не проти, я хотів би вимкнути світло.

Ченніс махнув рукою і вийшов.

У темній маленькій кімнаті, на острівці рухомого металу, що загубився у безмежжі космосу, генерал Ген Прітчер не міг заснути, прокручуючи в голові думки, що привели його до таких фантастичних висновків.

Якщо все те, що він із болем змушений був визнати за правду – а в такому випадку всі факти збігалися, – то виходить, що Тазенда є Другою Фундацією. Інших варіантів немає. Але яким чином? Яким чином?

Невже це може бути Тазенда? Звичайний світ? Нічим не примітний? Глухий закуток, що загубився серед уламків Імперії? Скалка серед уламків? Він пригадав, ніби з відстані, зморшене обличчя Мула і його високий голос, коли той розповідав про старого психолога з Фундації, Еблінга Міса – єдину людину, котра, можливо, дізналася таємницю Другої Фундації.

Прітчер згадав напругу в Мулових словах: «Міса ніби переповнювало здивування. Здавалося, Друга Фундація перевершила всі його очікування, рушивши у напрямку, абсолютно відмінному від того, що він міг би припустити. Якби ж я тільки міг прочитати його думки, а не емоції! Але його емоції були прості – це стало для нього величезною несподіванкою».

Несподіванка – ось що було ключовим словом. Щось надзвичайно дивовижне! А тепер з'явився цей хлопчик, цей усміхнений юнак, який жваво і весело розповідає про Тазенду та її непримітну відсталість. І він повинен мати рацію. Повинен. Інакше все це не має сенсу.

Остання думка, що промайнула у свідомості Прітчера, була трохи зловтішною. Цей гіперпросторовий маячок на лінії зв'язку все ще на місці. Годину тому він його перевірів, коли Ченніса не було поруч.

Друга інтерлюдія

Це була випадкова зустріч у передпокої зали засідань Ради – лише кілька хвилин перед тим, як зайти до зали, щоб зайнятися злободенними справами – і тільки швидкий обмін кількома думками.

– Отже, Мул уже в дорозі.

– Так, я теж це чув. Ризиковано. Дуже ризиковано!

– Ні, якщо справи йтимуть, як заплановано.

– Мул не звичайна людина, і вибраними ним інструментами важко маніпулювати так, щоби він цього не помітив. У контрольовані уми важко проникати. Кажуть, що він уже помітив кілька випадків.

– Так, але я не бачу, як цього можна уникнути.

– Легше працювати з тими, хто не контролюється. Але таких людей на його керівних посадах дуже мало...

Вони зайшли до зали. Інші з Другої Фундації рушили за ними.

3. Двое чоловіків і селянин

Россем – один із тих маргінальних світів, якими зазвичай нехтують у галактичній історії і які майже ніколи не привертають увагу міріад людей із щасливіших планет.

В останні дні Галактичної Імперії у його пустелях жила невелика кількість політичних засланих, а обсерваторія та маленький флотський гарнізон слугували для того, щоб не допустити цілковитого занедбання планети. Пізніше, у зловісні дні чвар, ще до Гарі Селдона, збудовані люди – втомлені десятиліттями нестабільності та небезпеки, життям на розграбованих планетах, спостереженням за примарною зміною імператорів, які торували свій шлях до багряниці заради кількох безплідних років правління – втікали з густонаселених центрів і шукали притулку у безплідних куточках Галактики.

Уздовж холодних пустель Россема тулилися села. Його червоне сонце було маленьким рум'яним скнарою, який тримав усе скупе тепло біля себе, тож дев'ять місяців на рік на землі лежав тонкий шар снігу. Весь цей час місцеві злаки тихо спали у ґрунті, а потім, коли вперте проміння сонця підвищувало температуру майже до п'ятдесяти градусів, [5 – 10 градусів за Цельсієм.] росли і дозрівали ледь не з панічною швидкістю.

Маленькі тварини, схожі на кіз, общипували траву на луках, розгрібаючи сніг своїми крихітними трипалими копитцями.

Таким чином, жителі Россема мали хліб, молоко і – коли могли зберегти тварин – ще й м'ясо. Темні та зловісні ліси, що обплутали своїми сучкуватими деревами половину екваторіальної частини планети, постачали людям жорстку, дрібношарову деревину для будівництва жител.

Це дерево, разом із хутром та деякими мінералами, навіть відправляли на експорт, і кораблі Імперії час від часу прилітали сюди, привозячи навзаєм сільськогосподарську техніку, атомні обігрівачі і навіть телевізори. Останні справді не були такими вже недоречними, оскільки довга зима вганяла селян у самотню глибоку сплячку.

Імперська історія проходила повз селян Россема. Торгові кораблі, що зупинялися на планеті, роблячи швидкі стрибки, могли приносити якісь новини; іноді прибували нові втікачі – якимось навіть прилетіла відносно велика група, та так і залишилася – і зазвичай привозили з собою новини про галактичні події.

Тільки у таких випадках россеміти дізнавалися про кровопролитні битви та розстріл кожного десятого жителя або про тиранів-імператорів і непокірних намісників. Вони зітхали, хитаючи головами, підтягали хутряні комірці ближче до бородатих облич, і сидючи на сільському майдані під кволим сонцем, філософствували про людську злобу.

А потім, за якийсь час, торгові кораблі перестали прилітати зовсім, і жити стало важче. Припинилися поставки смачних імпортованих харчів, тютюну та техніки. У невиразних словах, що приносили телевізійні гіперхвилі, вчувалося все більше тривоги. А насамкінець до них долетіла звістка про те, що Трентор розграбований. Велика столиця всієї Галактики, чудова, легендарна, неприступна та неперевершена домівка імператорів, розорена і лежить у руїнах.

Це було щось немислиме, і багатьом селянам Россема, які все життя порпалися у своїх полях, могло здатися, що це вся Галактика от-от загине.

А потім одного дня знову прилетів корабель. Старі люди в усіх селах мудро кивали і, підводячи змучені очі, шепотіли, що в часи їхніх батьків теж таке було – таке, та не зовсім.

Цей корабель не був імперським. На його носі бракувало емблеми Імперії – зорельота та сонця. Він радше скидався на громіздке одоробло, зліплене з уламків старіших кораблів. І люди, які жили в ньому, називали себе солдатами Тазенди. Селяни були збиті з пантелику. Вони не чули про Тазенду, але все ж таки зустріли солдатів гостинно, як заведено. Прибульці детально розпитували про природу планети, кількість жителів, кількість міст (це слово селяни помилково сприйняли як «села», заплутавши гостей), тип економіки тощо.

Потім прилетіли інші кораблі і поширили по всій планеті прокламації, де оголошувалося, що тепер Тазенда є правлячим світом, що податкові станції будуть розташовані по всьому екватору – у населених регіонах – і що кожного року, згідно з податковими формулами, стягуватиметься певний відсоток хутра та зерна.

Россеміти безтямно закліпали очима, не розуміючи слова «податки». Коли прийшов час збору, багато хто з них заплатив, або стояв ні в сих, ні в тих, коли прибульці в мундирах вантажили до широких наземних машин зібране збіжжя та шкіри.

То тут, то там обурені селяни збиралися групами і зустрічали чужинців зі старовинними мисливськими рушницями, але нічого з цього не вийшло. Коли прилетіли люди з Тазенди, вони з бурчанням розійшлися і лише з тривогою спостерігали за тим, як їхня важка боротьба за існування ставала ще важчою.

Але поступово було встановлено нову рівновагу. Тазендійський губернатор скромно жив у селі Джентрі, звідки вигнали всіх россемітів. Він зі своїми урядовцями був схожий на сірих потойбічних істот і нечасто потрапляв на очі россемітам. Збирачі податків – россеміти, які перебували на службі Тазенди – час від часу навідувалися до селян, але ті вже призвичаїлися до цього, відтак навчилися ховати збіжжя, худобу заганяти у ліси і не показувати достаток у хаті. Потім клеїли дурня, запевняючи збирачів, що все, що ті бачать, і є їхнім майном.

Проте навіть того, що виростало, дедалі меншало, податки також зменшувалися, так ніби Тазенда втомилася здирати гроші з цього убогого світу.

Із часом виникла торгівля, тож, можливо, Тазенда дійшла висновку, що така справа значно прибутковіша. Жителі Россема вже не отримували бездоганні вироби Імперії, але навіть тазендійські машини та харчі були кращими за рідний мотлох. Привозили і жіночий одяг – кращий від сірого домотканого вбрання, і це вже було не абищо!

Таким побитом галактична історія знову потекла собі тихомирно, а селяни знову порпалися у своїй землі.

Вийшовши з хати, Нарові чхнув у бороду. Перший сніг уже сіявся на тверду землю, і тьмяне небо вкрили рожеві хмари. Він уважно глянув угору і вирішив, що бурі не буде. Можна без проблем поїхати до Джентрі і позбутися надлишків зерна, обмінявши їх на консерви, яких потім вистачить на довгу зиму.

Він розвернувся і, відчинивши двері, гаркнув:

- Ти машину заправив, довбню?

Зсередини хтось відгукнувся. До цього голосу приєднався найстарший син Нарові, чия коротенька борідка була ще похлоп'ячому ріденькою.

- Машина, - похмуро відповів він, - заправлена і добре іде, але осі в поганому стані. Моеї вини тут нема. Я вже казав тобі, що тут потрібен спеціаліст.

Старий відступив, глянув на свого сина і, насупивши брови, підняв підборіддя.

- То, може, я в цьому винен? Де і як я тобі візьму того спеціаліста? Хіба в мене був за ці п'ять років нормальний урожай? Чи, може, мою худобу болячки не мучили? Чи, може, звірі самі із себе шкуру знімали...

- Нарові! - з хати пролунав добре знайомий голос, зупинивши чоловіка на півслові. Він пробурчав: - Добре, добре... тепер ще й твоя мати мусить утрутитися у справи між батьком і сином. Виведи машину і простеж за тим, щоб причепа були надійно закріплені.

Він плеснув руками у рукавицях і ще раз глянув на небо. Над головою клубилися тьмяно-червоні хмари, а в проміжках між ними визирало сине холодне небо. Сонце ховалося за цим покровом.

Він уже збирався опустити голову, коли його очі зачепилися за щось у небі, палець мимоволі піднявся вгору, і він широко роззявив рота, забувши, що надворі мороз.

- Жінко, - різко гукнув він. - Йди-но сюди, стара.

Із вікна вигулькнуло обурене обличчя. Жінчині очі простежили за його пальцем, а тоді почулося охання. Скрикнувши, дружина збігла вниз дерев'яними сходами, спішно закутуючись у теплу хустку та якесь рядно. Коли вона зупинилася біля чоловіка, рядно абияк укривало її голову та вуха, а хустка неохайно звисала з плечей.

- Це ж корабель із зовнішнього космосу, - прогугнявила вона.

Нарові сердито відповів:

- Звичайно, а що ж іще це може бути? У нас гості, стара, гості!

Корабель повільно спускався на голе замерзле поле на північній ділянці ферми Нарові.

- Але що ж нам робити? - охнула жінка. - Чи можемо ми проявити до цих людей гостинність? Чи підійде їм долівка нашої халупи і залишки вчорашнього кукурудзяного коржа?

- То їм іти до наших сусідів чи що? - Нарові, який вже аж побуряковів від холоду, своїми руками у хутряних рукавичках схопив жінку за дужі плечі.

- Серденько мое, - промуркотів він, - ти принесеш два крісла з нашої кімнати, подивися, яке жирне козенятко можна зарізати і обсмажити з бульбою; і спечеш свіжий корж. А я зараз піду привітати цих можновладців із зовнішнього космосу і... і... - Він ізсунув набік свій великий капелюх і нерішуче почухав потилицю. - Так, і візьму із собою глечик бражки. Щось міцненьке - це завжди приємно.

Під час цієї промови жінка лише безгучно відкривала рот. Вона не зронила ні слова. І лише коли він закінчив, щось нерозбірливо прохрипіла.

Нарові підняв палець.

– Стара, що казали старійшини тиждень тому? Га? Поворуши мізками. Старійшини ходили від ферми до ферми – самі! Уяви собі, наскільки це важливо! І казали: якщо приземлятимуться якісь кораблі із зовнішнього космосу, їх негайно потрібно про це повідомити – за наказом губернатора.

І як мені тепер не скористатися можливістю здобути прихильність можновладців? Подивись уважно на цей корабель. Ти бачила щось подібне? Ці люди із зовнішнього космосу багаті і значимі. Сам губернатор розсилає про них настільки термінові повідомлення, що старійшини мусять самі ходити від ферми до ферми у таку холодну погоду. Мабуть, уже по всьому Россею розіслали звістку про те, що ці люди вкрай потрібні лордам Тазенди – і от вони приземляються на моїй фермі.

Він аж підстрибнув від нетерплячки.

– Виявимо до них належну гостинність, а потім вони самому губернатору замовлять за мене слівце, а там... чого на світі не буває?!

Його дружина раптом відчула мороз, що пощипував її крізь тонкий домотканий одяг. Вона поспішила до дверей, крикнувши через плече:

– У такому разі поквапся.

А Нарові вже мчав у тому напрямку, де приземлився корабель.

Ні холод цього світу, ні його порожні та похмурі простори не турбували генерала Гена Прітчера. Втім, як і злиденні околиці, чи спітнілий від завзяття селянин.

Корабель, залишений у космосі, за звичайних обставин міг дати собі раду, але все ж таки він особисто почувався не надто впевнено. Звичайно ж, відповідав за цей крок Ченніс. Прітчер подивився на молодого чоловіка і зауважив, як той весело підморгує у бік щілини в хутряній переділці, де на мить з'явилося зацікавлене жіноче обличчя.

Що ж, принаймні Ченніс поведився абсолютно невимушено. Цей факт Прітчер відзначив із якимось сарказмом. Усе поки що йшло не так, як спланував Ченніс. А тим часом браслети на їхніх зап'ястях залишалися єдиним засобом зв'язку з кораблем. Раптом господар широко всміхнувся, кілька разів схилив голову й улесливо сказав:

– Шляхетні лорди, я з превеликою радістю наслідую вам сказати, що мій старший син – хороший, достойний хлопець, якому лише моя бідність не дає змоги здобути добру освіту – звистив мене, що незабаром прибудуть старійшини. Сподіваюся, що перебування тут було для вас приемним, як і мої скромні побутові умови, які можу собі дозволити – позаяк я бідний, хоч і працьовитий, чесний і скромний фермер, це вам тут будь-хто підтвердить.

– Старійшини? – невимушено поцікавився Ченніс. – Це головні люди у вашому регіоні?

– Так, шляхетні лорди, і всі вони чесні та гідні люди, бо все наше село знане на Россемі як справедливе і праведне місце – хоча життя тут важке, і врожаї на полях та здобич у лісах – мізерні. Можливо, ви, шляхетні лорди, скажете старійшинам про мою повагу до мандрівників і, може,

станеться так, що вони виклопочуть для мене новий фургон, бо старий уже ледь повзає, а лише від нього залежить наш прожиток.

Він дивився на них із таким смиренням і напруженням, що Прітчер поблажливо кивнув, як і належало «шляхетним лордам», якими їх тут вважали.

– Повідомлення про вашу гостинність досягне вух старійшин.

Потім вони ненадовго залишилися наодинці, і Прітчер скористався цим моментом, щоб поговорити з Ченнісом, який вже явно почав куняти.

– Мені не дуже подобається ця ідея про зустріч зі старійшинами, – сказав він. – Ти маєш якісь думки щодо цього?

Ченніс начебто здивувався.

– Ні. Що саме тебе турбує?

– Мені здається, ми маємо тут важливіші справи, ніж привертати до себе увагу.

Ченніс квапливо заговорив тихим, монотонним голосом:

– Для того, щоб зробити наступні кроки, нам, можливо, необхідно буде привернути увагу. Ми не знайдемо потрібних людей, Прітчере, якщо будемо просто рухатися навіпамацьки. Люди, які керують за допомогою розумових трюків, не обов'язково повинні мати офіційну владу. Ймовірніше за все, психологи Другої Фундації становлять украй незначну меншість у пропорції до всього населення – так само як у вашій Першій Фундації техніки та вчені. Звичайні жителі, ймовірно, такі ж, як і повсюди. Психологи ж можуть напрочуд добре таїтися, а владні люди при цьому широко вважатимуть себе справжніми хазяями. Наше вирішення цієї проблеми можна знайти тут, на цьому замерзлому шматку планети.

– Я нічого не розумію.

– Ну послухай, це ж доволі очевидно. Тазенда, мабуть, є величезним світом – із мільйонами чи сотнями мільйонів населення. Як ми зможемо ідентифікувати серед них психологів і повідомити Мулові, що дійсно знайшли Другу Фундацію? Але тут, у цьому крихітному селянському світі, на залежній планеті, всі тазендійські правителі, як сказав наш господар, зосереджені у своєму головному селі Джентрі. Їх там може бути лише кілька сотень, Прітчере, і серед них мусить бути хоч один або й навіть кілька людей із Другої Фундації. Зрештою, ми потрапимо туди, але давай спочатку побачимося зі старійшинами – це логічний крок на нашому шляху.

Вони трохи відсунулися один від одного, коли до кімнати знову влетів їхній чорнобородий і чомусь дуже схвилюваний господар.

– Шляхетні лорди, старійшини вже йдуть. Я ще раз дуже прошу вас закинути про мене слівце... – Він зігнувся майже вдвое у приступі улесливості.

– Ми неодмінно згадаємо про вас, – сказав Ченніс. – Це ваші старійшини?

Це, очевидно, були вони. Їх було троє.

Один підійшов і, вклонившись із гідністю та повагою, сказав:

– Для нас це честь. Транспорт уже чекає, шановне панство, і ми будемо раді поспілкуватися з вами у нашій залі засідань.

Третя інтерлюдія

Перший Спікер задумливо дивився на нічне небо. Перисті хмари мчали у світлі зірок. Космос мав відверто ворожий вигляд. Він і сам собою був холодним і страшним, а тепер десь у ньому ще й ховалася ця дивна істота, Мул, і від цього небо видавалося ще темнішим і лиховіснішим.

Зустріч закінчилася. Вона тривала недовго. Були певні сумніви та питання, пов'язані зі складністю математичного доведення можливості впливу на розумового мутанта із неврівноваженою психікою. Потрібно було врахувати всі можливі варіанти. Чи правильно вони діють? Десь у цьому районі космосу – не так уже й далеко за галактичними масштабами – був Мул. Що він запланував?

Упоратися з його людьми було доволі просто. Вони зреагували – і реагують – згідно з планом. А як щодо самого Мула?

4. Двое чоловіків і старійшини

Старійшини цього району Россема не зовсім виправдали їхні очікування. Вони не були звичайною екстраполяцією селянства – старші, авторитетніші, менш доброзичливі.

Анітрохи.

Те почуття власної гідності, зауважене під час першої зустрічі, проявлялося дедалі глибше, аж доки не стало їхньою визначальною рисою.

Вони сиділи за овальним столом, ніби група видатних і поважних мислителів. Більшість із них уже проминули вік свого фізичного розквіту, хоча навіть бороди у тих кількох, котрі їх мали, були акуратними і доглянутими. І все ж серед старійшин вистачало і людей, молодших за сорок, тож очевидно, що слово «старійшини» було радше титулом, що засвідчував повагу, а не вказівкою на вік.

Двое гостей із зовнішнього космосу сиділи за столом на почесному місці і в урочистій тиші, що супроводжувала доволі невибагливу їжу – радше церемоніальну, ніж поживну – та при звичаялися до нової обстановки, що контрастувала з попередньою.

Після закінчення трапези і двох шанобливих зауважень (занадто коротких, щоб їх можна було назвати промовами), зроблених, очевидно, найшанованішими старійшинами, збори набули неформального характеру.

Здавалося, гідність, продемонстрована під час прийому чужоземців, нарешті поступилася місцем люб'язній сільській цікавості та доброзичливості.

Усі з'юрмилися навколо двох чужинців, і на тих ринула ціла злива запитань.

Їх розпитували, чи важко керувати космічним кораблем, скільки людей потрібно для цієї роботи, чи можна виготовити кращі двигуни для їхніх наземних автомобілів; чи правда, що в інших світах рідше падає сніг – кажуть, у Тазенді так і є; скільки народу живе у їхньому світі і чи він такий же великий, як і Тазенда, чи далеко він розташований; із чого

зітканий їхній одяг і чому він має металевий блиск; чому вони не носять хутро; чи голяться щодня, що за камінь на персні Прітчера – перелік розтягувався до безкінечності.

Питання майже завжди адресувалися Прітчери – так ніби вони, сприйнявши його за старшого, автоматично наділили більшим авторитетом. Прітчер змушений був давати все розлогіші відповіді. Здавалося, ніби його оточив дитячий натовп. Їхні питання були сповнені цілковитого й широкого подиву. Їхньому прагненню дізнатися про все просто неможливо було опиратися чи відмовити.

Прітчер пояснив, що космічними кораблями неважко керувати, а команди бувають різними, залежно від розміру корабля – від однієї до багатьох осіб, що він не знає устрою двигунів їхніх автомобілів, але, без сумніву, їх можна покращити, що клімат у різних світах різноманітний майже до безкінечності, що у його світі живуть багато сотень мільйонів жителів, але світ цей набагато менший і мізерніший за велику імперію Тазенда, що їхній одяг зітканий із силіконового пластику, у якому металевий блиск створений за рахунок правильної зорієнтованості поверхневих молекул, що цей одяг може штучно обігріватися, тож ніяке хутро непотрібне, що вони голяться щодня, а камінь на його персні називається аметистом. Питання лунали одне за одним. Він відчув, як ці наївні провінціали мимоволі розтоплюють його серце.

І щоразу, коли він відповідав, поміж старійшинами починалося жваве обговорення – здається, вони ділилися враженнями від почутого. Зрозуміти про що вони розмовляють було майже неможливо, оскільки вони переходили на власну акцентовану версію універсальної галактичної мови, що за час перебування в ізоляції від потоків живої мови архаїзувалася.

Можна сказати, що їхні короткі коментарі були на межі розуміння, але сама суть від сторонніх вислизала.

Нарешті Ченніс не витримав і перервав:

– Шановне панство, ви мали би трохи відповісти і на наші питання, оскільки ми тут чужі і нам було би дуже цікаво дізнатися про все, що пов'язано з Тазендою.

І тут запанувала тиша, і кожен із досі балакучих старійшин замовк. Їхні руки, якими вони так швидко й витончено жестикулювали під час розмови, надаючи своєму мовленню більшої експресії та різноманітніших відтінків, раптом мляво опустилися на коліна. Вони крадькома поглядали один на одного, явно бажаючи, щоб за них говорив хтось інший.

Прітчер швидко втрутився у розмову:

– Мій супутник питає про це з доброзичливою метою, через ту славу Тазенди, якою повниться Галактика, і ми, звичайно, повідомимо губернаторові про вірність та любов старійшин Россема.

Ніхто не зітхнув із полегшенням, але їхні обличчя посвітлішали. Один зі старійшин погладив бороду великим та вказівним пальцями, випрямляючи її невеликий завиток, і заявив:

– Ми вірні слуги володарів Тазенди.

Роздратування Прітчера прямолінійним питанням Ченніса вщухло. Принаймні, він пересвідчився, що вік, наближення якого він відчував останнім часом, не позбавив його здатності загладжувати грубі помилки інших.

Він продовжив:

– У нашій далекій частині Всесвіту ми мало знаємо про історію володарів Тазенди. Зважимося припустити, що вони милостиво правили тут упродовж тривалого часу.

Відповідав той самий старійшина, який говорив раніше. Всі інші якось природно і непомітно поступилися йому цим правом. Він сказав:

– Уже навіть дід найстаршого з-поміж нас не згадає тих часів, коли володарів тут не було.

– Це були мирні часи?

– Це були мирні часи! – Він завагався. – Губернатор сильний і могутній володар, який не вагаючись, покарав би зрадників. Ніхто з нас, звичайно, до зрадників не належить.

– Гадаю, у минулому він покарав тих, хто на це заслуговував. Знову вагання.

– Тут ніхто не був зрадником – ні наші батьки, ні батьки наших батьків. Але в інших світах були такі люди, і вони знайшли свою смерть дуже швидко. Недобре думати про це, бо ми скромні люди, бідні фермери, і не цікавимося політичними справами.

У його голосі, як і в очах інших, явно відчувався страх. Прітчер спокійно сказав:

– Чи не могли б ви нам повідомити, як ми можемо потрапити на прийом до вашого губернатора?

Це прохання спричинило несподіване сум'яття.

Після тривалої мовчанки старійшина сказав:

– А хіба ви не знаєте? Губернатор буде тут завтра. Він чекав на вас. Для нас це велика честь. Ми... ми щиро сподіваємося, що ви скажете йому схвальні слова про нашу відданість.

Усмішка на обличчі Прітчера трохи сіпнулася.

– Чекав на нас?

Старійшина здивовано глянув то на одного, то на іншого.

– Ну... ось уже тиждень, як ми на вас чекаємо.

Їхні кімнати були, без сумніву, найрозкішнішими в цьому світі. Прітчер поселився в гіршій. Ченніс не проявив нічого, крім байдужості до зовнішніх чинників.

Між ними з'явилася якась напруга – але вже іншої природи, ніж раніше. Прітчер відчував, що настав час виносити якусь ухвалу, але все ж таки ще на щось вичікував. Перша зустріч із губернатором могла збільшити ставки до небезпечних розмірів і водночас допомогти виграти цю авантюру з багатократною перевагою. Дивлячись на Ченніса, він відчув хвилю гніву: у молодика поміж бровами пролягла невеличка складка, причому він із якоюсь

дражливою нерішучістю закопирив нижню губу. Генерал ненавидів безглузде лицедійство і прагнув покласти цьому край.

Він сказав:

- Схоже, на нас уже чекали.

- Так, - просто відповів Ченніс.

- І це все? Ти більше нічого не хочеш додати? Ми прилетіли сюди і виявили, що губернатор уже чекає на нас. Цілком імовірно, що ми дізнаємося від губернатора, що і на самій Тазенді нас теж чекають. І тоді який сенс в усій нашій місії?

Ченніс підняв голову і, не приховуючи втоми у своєму голосі, промовив:

- Очікувати - це одне, а знати, хто ми і для чого прийшли, зовсім інше.

- Ти сподіваєшся приховати це від людей із Другої Фундації?

- Можливо. Чому б і ні? Ти готовий мені допомогти? Припустимо, наш корабель виявили в космосі. Що незвичного в тому, що якась держава утримує прикордонні спостережні пости? Навіть якби ми були звичайними чужинцями, то все одно зацікавили б їх.

- Настільки зацікавили, що сам губернатор іде до нас, а не навпаки?

Ченніс знизав плечима.

- Розберемося з цією проблемою пізніше. Давай спочатку глянемо, що це за губернатор.

Прітччер мляво вишкірився. Ситуація ставала абсурдною. Ченніс продовжив з якимось фальшивим захопленням:

- Принаймні, ми знаємо одне. Тазенда є Другою Фундацією, бо інакше мільйони зібраних нами дрібних доказів помилкові. Чим інакше можна пояснити той явний страх, в якому тримає цих тубільців Тазенда? Я не бачу жодних ознак політичного панування. Вочевидь, їхні групи старійшин збираються довільно і без жодних перешкод. Оподаткування, про яке вони кажуть, видається мені помірним і не надто ефективним. Тубільці багато розводяться про бідність, але мають вигляд здорових і ситих. Їхні будинки незграбні, а поселення примітивні, але очевидно, що вони цілком відповідають своєму призначенню.

Справді, цей світ мене захоплює. Я ніколи не бачив похмурішого краю, але переконаний, що населення жодним чином не страждає і що в їхньому простому житті їм якось вдається підтримувати добре збалансований рівень щастя, якого бракує у складних популяціях розвиненіших центрів.

- То ти, виходить, шанувальник селянських чеснот?

- Хай боронять мене зірки! - Ченніса, здається, розвеселила ця ідея. - Я просто звертаю увагу на важливість усього цього. Вочевидь, Тазенда є ефективним адміністратором - і ця ефективність дуже відрізняється від ефективності старої Імперії, чи Першої Фундації, чи навіть нашого Союзу. Вони всі механічно перенесли всю владу на своїх підданців за рахунок нематеріальних цінностей. Тазенда приносить щастя, що не залежить від достатку. Хіба ти не бачиш, що все їхнє правління зорієнтоване інакше? Воно не фізичне, а психологічне.

– Справді? – Прітчер дозволив собі іронію. – А як щодо страху, з яким ці старійшини говорили про покарання зрадників цими добросердими психологами-адміністраторами? Як це відповідає твоїй тезі?

– А хіба вони були об'єктами покарання? Вони кажуть лише про покарання інших. Так ніби знання про покарання настільки добре імплантоване у їхню свідомість, що у застосуванні самого покарання нема потреби. Відповідні ментальні установки так уміщені в їхні мізки, що я впевнений: на планеті немає жодного тазендійського солдата. Хіба ти сам усього цього не розумієш?

– Можливо, зрозумію, – сказав Прітчер, – коли побачу губернатора. До речі, а якщо нашими мізками теж управляють?

Ченніс відповів із жорстоким презирством:

– Ти вже мав би до цього звикнути.

Прітчер помітно зблід і з зусиллям відвернувся від нього. Того дня вони більше не розмовляли.

Була вже тиха, безвітряна й холодна ніч, коли Прітчер, прислухавшись до сну свого напарника, тихо налаштував свій наручний передавач на ультрахвильовий діапазон, що був недоступний для пристрою Ченніса і, безшумно торкнувшись його нігтем, установив зв'язок із кораблем.

Відповідь надійшла у вигляді маленьких вібрацій, що ледь перевищували поріг сприйняття.

Прітчер двічі запитав:

– Ви ще не зв'язувалися? Йому двічі відповіли:

– Ні. Ми завжди чекаємо.

Він устав із ліжка. У кімнаті було холодно, і чоловік загорнувся у хутряну ковдру, всівся у крісло і задивився на скупчення зірок, настільки різних за своєю яскравістю та розташуванням навіть в одноманітному тумані галактичної лінзи, що панувала у нічному небі його рідної Периферії.

Десь там, поміж зірками, була відповідь на ті складні питання, що переповнювали його, і Прітчер відчув тугу за цією відповіддю, що прийде і покладе цьому край.

На якусь мить він знову замислився, чи мав рацію Мул, стверджуючи, що навернення позбавило його твердої впевненості в собі. А може, це просто вік і непевність цих останніх років?

Йому було вже байдуже. Він втомився.

Губернатор Россема приїхав без особливої помпезності. Його єдиним супутником був чоловік у формі, який сидів за кермом першого автомобіля.

Сам автомобіль мав пишний дизайн, але Прітчерові він здався малопродуктивним. Автомобіль незграбно розвертався; і не один раз зупинявся – можливо, через занадто швидке перемикання передач. Із його

конструкції відразу можна було зрозуміти, що він працював на хімічному, а не на ядерному паливі.

Тазендійський губернатор м'яко ступив на тонкий шар снігу і пройшов уперед між старійшинами, які вишикувалися у два ряди. Він швидко увійшов усередину, не дивлячись на них. Старійшини рушили назирці.

Двое чоловіків із Союзу Мула спостерігали за всім цим крізь вікна кімнат. Він – губернатор – був кремезним, доволі міцним, приземкуватим і невиразним.

Але що з того?

Прітччер вилаяв себе за втрату самовладання, проте на його обличчі, звичайно, зберігався крижаний спокій. Він не відчував жодного приниження перед Ченнісом, але добре тямив, що кров'яний тиск у нього підвищився, а в горлі пересохло.

Цей страх був неприродним. Він не належав до того типу тупих, позбавлених уяви людей без нервів, які були занадто бідні на розум, щоб чогось боятися – але природний страх він міг би пояснити і проігнорувати.

Однак зараз усе було інакше. Це був інший страх.

Він швидко глянув на Ченніса. Молодик ліниво дивився на свої нігті і спокійно зачищав якусь дрібну нерівність.

Щось усередині Прітччера викликало сильне обурення. І чому це Ченніс не боїться психічного навернення?

Прітччер подумки опанував себе і спробував пригадати. Яким він був до того, як Мул навернув його з колись непохитного демократа? Пригадувалося важко.

Він не міг повернутися думками у ці часи. Не міг розірвати міцні узи, що емоційно еднали його з Мулом. Він пам'ятав, що колись намагався вбити його, але не міг згадати, які емоції охоплювали його тоді. Це міг бути механізм самозахисту, створений його власним розумом, але від самої лише інтуїтивної згадки про ці можливі емоції – не усвідомлення деталей, а тільки осягнення загального напрямку – він відчував, як його починає нудити.

А якщо губернатор маніпулює його свідомістю?

А якщо непомітні ментальні щупальці вихованця Другої Фундації пролізли крізь емоційні тріщини у його гримі, розсунули їх і знову з'єднали...

Він уперше нічого не відчув. Ні болю, ні потрясіння – ні навіть відчуття розриву. Він завжди любив Мула. Якщо і був колись час, задовго до того – задовго до цих п'яти коротких років, – коли він вважав, що не любив його, ненавидів його, – то це була жаклива ілюзія. І сама згадка про цю ілюзію змусила його зникнути.

Але він не відчув жодного болю.

Чи повториться це на зустрічі з губернатором? Чи зіллється все, що було раніше – уся його служба Мулові, усі його життєві устої, – із цим каламутним сном з іншого життя, що міститься в слові «демократія»? Мул – це теж сон, і лише для Тазенди його вірність... Він різко відвернувся.

Його знову знудило.

А потім він почув у вусі голос Ченніса:

– Гадаю, це він, генерале.

Прітчер знову повернувся. Один зі старійшин мовчки відчинив двері і став на порозі з виглядом, сповненим гідності та спокійної поваги.

Він сказав:

– Його світлість губернатор Россема від імені володарів Тазенди з радістю дарує свій дозвіл на аудієнцію і пропонує вам з'явитися перед ним.

– Звичайно. – Ченніс рвучко підтягнув ремінь і поправив на голові россемітський капюшон.

Прітчер зціпив зуби. Починався справжній ризик.

Губернатор Россема не справив особливого враження своїм зовнішнім виглядом. Він був із непокритою головою, і ріденьке світло-коричнєве волосся, що вже почало сивіти, додавало йому м'якості. Його кощаві надбрівні дуги похмуро нависали над очима, і ті, оточені мереживом тонких зморшок, здавалися проникливими. Його нещодавно поголене підборіддя було маленьким та м'яким, через що будь-який псевдовчений-фізіогноміст назвав би власника такого підборіддя «м'якотілим».

Прітчер уникав очей і спостерігав за підборіддям. Він не знав, чи це дасть якийсь результат – якщо взагалі щось може дати результат.

Голос губернатора був пронизливим і байдужим:

– Ласкаво просимо до Тазенди. Мир вам! Ви вже поїли?

Четверта інтерлюдія

Два Спікери проходили повз, і один зупинив іншого.

– Я маю звістку від Першого Спікера.

В очах іншого замерехтіло передчуття чогось недоброго.

– Точка перетину?

– Так! Можливо, ми доживемо, щоб побачити світанок!

5. Один чоловік і Мул

Ніщо в діях Ченніса не вказувало на те, що він усвідомив непомітну зміну у своєму ставленні до Прітчера та в їхніх стосунках. Він відкинувся на спинку жорсткої дерев'яної лави, витягнувши перед собою ноги.

– Яке в тебе склалося враження про губернатора? Прітчер знизав плечима.

– Ніякого. Як на мене, він точно не схожий на якогось психічного генія. Напрочуд жалюгідний екземпляр Другої Фундації, якщо припустити, що він до неї належить.

– Ну, я так не вважаю. Мені важко сказати, який тут можна зробити висновок. Припустімо, ти належиш до Другої Фундації, – Ченніс замислився, – що б ти зробив? Припустімо, ти розумієш, для чого ми тут. Як би ти впорався з нами?

– Здійснивши навернення, ясна річ.

– Як Мул? – Ченніс різко підняв голову. – А чи зрозуміли б ми це, якби вони нас на вернули? Цікаво... А якщо вони звичайні психологи, але дуже розумні.

– У такому разі я дуже швидко нас знищив би.

– І наш корабель? Ні. – Ченніс похитав указівним пальцем. – Прітчере, старий, ми ж бо блефуємо. Як і вони. Це може бути лише блеф. Навіть якщо вони добре володіють емоційним контролем, ми з тобою – тільки фасад. Вони повинні боротися з Мулом і тому мають бути з нами настільки ж обережні, як і ми з ними. Гадаю, вони знають, хто ми такі.

Прітччер холодно поглянув на нього.

– І що ти збираєшся робити?

– Чекати, – відрізав він. – Нехай вони прийдуть до нас. Вони занепокоєні, можливо, через корабель, але, мабуть, більше через Мула. Вони спробували блеф із губернатором. Це не спрацювало. Ми залишилися незворушними. Тепер наступний, кого вони до нас підішлють, буде представник Другої Фундації, і він запропонує нам якусь угоду.

– А далі?

– А далі ми укладемо цю угоду.

– Сумніваюся.

– Бо ти вважаєш, що це буде подвійна гра стосовно Мула? Не буде.

– Ні, Мул у змозі впоратися з будь-якою подвійною грою, що б ти не вигидав. Але я все одно не згоден.

– Бо не віриш, що ми зможемо вести подвійну гру з Другою Фундацією?

– Мабуть, ні. Але й це не причина.

Ченніс позирнув на предмет у руці напарника і похмуро сказав:

– Хочеш сказати, що причина в цьому.

Прітччер погойдав бластером.

– Ти маєш рацію. Тебе заарештовано.

– За що?

– За зраду Першого Громадянина Союзу. У Ченніса зааніміли губи.

– Що відбувається?

– Зрада! Як я вже сказав. А з мого боку – усунення проблеми.

- Ти маєш якісь докази? Якісь факти, припущення, фантазії? Ти з глузду з'їхав?

- Ні. А ти? Думаєш, Мул просто так відправляє шмаркачів із безглуздими й необачними місіями? Мені вже тоді це здалося дивним. Але я згаяв час, бо сумнівався. Чому він відправив тебе? Бо ти постійно скалишся і вдягаєшся у модні ганчірки? Чи тому, що тобі двадцять вісім?

- Мабуть, тому, що мені можна довіряти. Чи логічні причини тебе не цікавлять?

- А, можливо, тому, що тобі не можна довіряти. Що, як виявляється, цілком логічно.

- Ми що тут змагаємось у парадоксах? Чи це якась словесна гра - хто скаже найменше, використавши найбільше слів?

Бластер наблизився, а разом із ним і Прітчер. Він зупинився перед юнаком.

- Встати!

Ченніс неспішно підвівся, і м'язи його живота навіть не напружилися, коли дуло бластера вперлося в нього.

Прітчер сказав:

- Мул хотів знайти Другу Фундацію. Це не вдалося ні йому, ні мені, а оскільки цю таємницю не зміг розгадати жоден із нас, значить, вона добре захована. Тому залишалася ще одна спірна можливість - знайти шукача, який заздалегідь знав, де схованка.

- І це я?

- Мабуть, так. Тоді я ще, звичайно, цього не розумів, але мій розум, хоч він і сповільнений, усе ще працює у правильному напрямку. Як легко ми знайшли «край зірок»! З якою дивовижною точністю ти визначив правильне спрямування лінзи серед нескінченної кількості варіантів! А зробивши це, ми знову ж таки вибираємо правильну точку для спостереження! Ти невинуватий дурень! Невже ти настільки мене недооцінював, що навіть не замислився над тим, чи проковтну я таку комбінацію неможливих випадковостей?

- Хочеш сказати, що мені надто щастило?

- Аж занадто, ніж годилося б будь-якому вірогідданому.

- Може, це тому, що в тебе занадто куці уявлення про везіння?

Прітчер знову тицьнув у нього бластером, хоча на його обличчі, що опинилося навпроти Ченніса, лише холодний блиск очей видавав дедалі більший гнів.

- Це тому, що тебе найняла Друга Фундація.

- Найняла? - В голосі Ченніса прозвучало безмежне презирство. - Доведи.

- Або ти перебуваєш під психічним впливом.

- Без відома Мула? Це смішно.

– Із відома Мула. Саме так, мій юний телепню. Із відома Мула. Чи гадаєш, що тобі дали би просто так погратися з кораблем? Ти привів нас до Другої Фундації, як і планувалося.

– Я намагаюся знайти хоч якесь раціональне зерно у цих безкінечних словах. Можна тебе спитати: чому я мав усе це робити? Якби я був зрадником, то навіщо мені вести вас до Другої Фундації? Чому б мені просто не погасати Галактикою, весело стрибаючи туди-сюди, і знайти не більше, ніж знайшов ти під час усіх своїх експедицій?

– Заради корабля. Цілком очевидно, що жителям Другої Фундації потрібна для самооборони ядерна зброя.

– Вигадай щось розумніше. Один корабель нічим їм не допоможе, і якщо вони вважають, що завдяки йому вивчать усю ядерну фізику і наступного року збудують атомні електростанції, це воістину неуявні простаки. Такі ж простаки, як і ти.

– У тебе буде можливість пояснити це Мулові.

– Ми повертаємося на Калган?

– Навпаки. Ми залишимося тут. А Мул приєднається до нас приблизно через п'ятнадцять хвилин. Ти думаєш, він не стежив за нами, мій спритний, кмітливий і самозакоханий бовдуре? Ти добре нам підіграв. Можливо, ти не привів би до нас наших жертв, але точно зробив би нас жертвами.

– Можна мені присісти, – сказав Ченніс, – і пояснити все у графічних малюнках? Будь ласка.

– Ти будеш стояти!

– Що ж, я можу сказати це і стоячи. Ти гадаєш, що Мул стежив за нами за допомогою гіперреле на лінії зв'язку?

Здавалося, бластер хитнувся. Ченніс не був певен, що це дійсно так. Він сказав:

– Щось у тебе не дуже здивований вигляд. Але я не марнуватиму час, гадаючи, прикидаєшся ти чи ні. Так, я знав про це. А тепер, показавши тобі, що я знав те, чого, на твою думку, не мав би знати, я розповім тобі те, чого ти не знаєш – я в цьому впевнений.

– Що ти все ходиш околяса, Ченнісе?! Я гадав, що ти винахідливіший.

– Винахідливість тут ні до чого. Звичайно ж, існували зрадники або ворожі агенти, якщо тобі більше подобається цей термін. Але Мул довідався про це у доволі дивний спосіб. Розумієш, схоже, дехто з його навернених людей зазнав втручання.

Цього разу бластер дійсно хитнувся. Це було очевидно.

– Я підкреслюю це, Прітчере. Ось чому йому був потрібен я. Я не був наверненим. Хіба він не підкреслював, що йому потрібен не навернений? Він казав тобі про справжню причину чи ні?

– Спробуй щось інше, Ченнісе. Якби я був проти Мула, я би це знав. – Швидко і непомітно щось промайнуло у мозку Прітчера. Це те саме відчуття. Те саме. Звичайно, цей чоловік бреше.

– Ти хочеш сказати, що відчуваєш відданість Мулові. Відданість ніхто не підробить. Мул сказав, що це можна було би занадто легко виявити. Але як ти відчуваєшся? Мляво? Ти відчувався нормально з самого початку подорожі? Чи може, іноді ти відчувався дивно, так ніби ти – не зовсім ти? Що ти зараз намагаєшся зробити – пробити в мені дірку, не натискаючи на спусковий гачок?

Прітччер відвів свій бластер на півдюйма.

– Що ти хочеш усім цим сказати?

– Я кажу, що тебе змінили. Тебе обробили. Ти не бачив, як Мул установив це гіперреле. Ти нікого не бачив за цим заняттям. Думаю, ти просто знайшов його там, утім, як і я, і подумав, що це Мул установив його туди, і відтоді вважав, що він стежить за нами. Звичайно ж, передавач, що ти його носиш на зап'ясті, може зв'язуватися з кораблем на частоті, що не доступна для мене. Гадаєш, я цього не знав? – Тепер він говорив швидко і роздратовано. Його вдавана байдужість розчинилась у люті. – Але зараз до нас звідти летить не Мул. Не Мул.

– А хто ж тоді, якщо не він?

– Ну, а сам ти як гадаєш? Я знайшов це гіперреле того ж дня, коли ми вилетіли. Але я не припускаю, що це був Мул. У нього не було жодних підстав для обману. Хіба ти не розумієш абсурдність цієї ситуації? Якби я був зрадником і він про це дізнався, то повернув би мене так само легко, як і тебе, і витяг би з моїх мізків таємницю місцерозташування Другої Фундації, не відсилаючи мене через пів-Галактики. Хіба можна приховати від Мула якусь таємницю? А якби я цього не знав, то не міг би його привести. Тож відправляти мене в будь-якому разі не мало сенсу.

Зрозуміло, що гіперреле мав покласти туди агент Другої Фундації. Це той, хто зараз летить до нас. І хіба ти дав би себе обдурити, якби твій дорогоцінний розум не зазнав втручання? Що в тебе в голові, якщо ти уявляєш собі таку неймовірну дурницю і вважаєш її мудрістю? Я привіз корабель для Другої Фундації? І що б вони з ним робили?

Це ти їм потрібен, Прітччере. Ти знаєш про Союз більше, ніж будь-хто, крім Мула, і ти не становиш для них загрози, а от він становить. Ось чому вони вклали напрямок пошуку в мою свідомість. Звичайно ж, це було абсолютно неможливо – знайти Тазенду, наважання крутячи «Об'єктив». І я знав це. Але я знав і те, що Друга Фундація переслідує нас, і розумів, що вони це запланували. Чому б не пограти у їхню гру? Це була битва блефів. Їм потрібні були ми, а мені потрібне було їхнє місцерозташування – і лише космос вирішить, хто кого переблефує.

Але поки ти цілитимешся в мене з бластера, програватимемо ми. І це, очевидно, не твоя ідея. Це вигадали вони. Віддай мені бластер, Прітччере. Я знаю, що тобі це здається неправильним, але це говорить не твій розум, а Друга Фундація. Дай мені бластер, Прітччере, і ми разом зустрінемо те, що на нас насувається.

Прітччер перелякано дивився на нього, дедалі більше заплутуючись. Схоже на правду! Чи міг він настільки помилитися? Звідки в нього цей вічний сумнів у собі? Чому він не впевнений? Що змусило Ченніса говорити так правдоподібно?

Схоже на правду!

Або це його власний замучений розум бореться із вторгненням чужинця.

Невже він розділився на дві частини?

Наче крізь туман він дивився на Ченніса, а тоді простягнув руку – і раптом усвідомив, що збирається віддати йому бластер. І коли м'язи його руки вже почали скорочуватися, щоби зробити це, позаду нього повільно відчинилися двері – і він озирнувся.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=27067593&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Усі цитати з «Галактичної Енциклопедії» взяті з її 116-го видання, опублікованого 1020 р. е. ф. «Encyclopedia Galactica Publishing Co», видавництвом «Terminus», із дозволу видавців. (Прим. авт.)

2

«Стрибки зорями» (star hopping) – пошук тьмяної зірки на небі з допомогою телескопа, коли за орієнтир беруть яскраву зірку. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше).

3

В оригіналі гра слів: Star's End і Tazenda.

4

Алюзія на давньогрецького ліричного поета Анакреона (Анакреонта).

5

10 градусів за Цельсієм.